

Mülk Sûresi'nin Fazileti İle İlgili Rivayetler ve Değerlendirilmesi

Şule Soyal Şenol

Bartın İl Vaizi, Bartın

Öz

Mülk Sûresi, halk arasında çeşitli sebeplerle en fazla okunan sûrelerden biridir ve okunması bir gelenek haline gelmiştir. Mülk sûresiyle ilgili yapılan bu çalışmada iki amaç gözetilmiştir. Birincisi, bu geleneğin bir dayanağı olup olmadığını araştırmaktır. Kur'an ve Sünnet birbirinden ayrılmaz, İslam dininin beslendiği iki temel kaynaktır. Çalışmanın ikinci amacı ise bu bütünlüğün tekrar ortaya konulmasıdır. Bu araştırmada Sûre kavramı ve Mülk sûresi, Mülk sûresinin ve onu okumanın faziletiyle ilgili rivayetler, sened ve metin yönünden incelenmiştir. Sonuç bölümünde ise elde edilen bilgiler ve hadislerin hükmü açısından varılan sonuçlar açıklanmıştır.

Anahtar kelimeler: Mülk Sûresi, Kur'an, Tefsir, Hadis.

The Narrations Pertaining to the Chapter of the Kingdom and their Evaluations

Abstract

'The Kingdom' (chapter 67, Holy Quran) is one of the most widely read surahs among the public for various reasons and has become a tradition to be read. This study focused on 'The Kingdom' surah, has two aims. The first is to investigate whether this tradition has a basis. Qur'an and Sunnah are inseparable, two basic sources of Islam. The second aim of the study is to reveal this integrity. In this research, the concept of Surah, the 'The Kingdom' Surah, and the merits of reading The Kingdom' Surah, are examined in terms of text. In the conclusion section, the obtained information and the results of the hadiths are explained.

Keywords: Qur'an, Quran, Tafsir, Hadith, Benefits, Merits

1. MÜLK SÛRESİNİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

İslam dininin birbirinden ayrılmayan iki kaynağı Kur'an-ı Kerim ve Sünnettir. Kur'an-ı Kerim, Allah Teâlâ tarafından Cebrail aracılığıyla Hz. Peygamber'e gönderilen ilahî hitabın adıdır. Sünnet ise, bu ilahî kaynağın, Allah Teâlâ tarafından görevlendirilmiş olan peygamberi tarafından izahı ve yorumudur. Ayrıca Hz. Peygamber, tebliğ, teybin ve tezkiye olmak üzere üç temel görevi yerine getirmiştir. İşte hadisler bu üç temel görevin gerçekleştirildiği bilgi kaynağını teşkil etmektedir.

İnsanoğlunun mukaddes kitaplara bakışı ve onları değerlendirmesi farklı olmuştur. Kur'an-ı Kerim de, Yüce Allah'ın, Peygamberimiz (s.a.v.)'e gönderdiği son mukaddes kitap olması münasebetiyle, ayrı bir öneme sahiptir.

Yine toplumumuzda, Kur'an-ı Kerim içerisinde yer alan bazı sûre ve ayetlerin ayrı bir öneme sahip olduğu bilinmektedir. Mesela Yasin, Fetih, Rahman, Mülk, Nebe sûreleri halkımız tarafından çokça okunan sûrelerdendir.

Bu sûrelerden biri olan Mülk sûresi, halk arasında çeşitli vesilelerle en fazla okunan sûrelerden biridir. Bu çalışmada, toplumumuzda yaygın olarak özel gün ve

gecelerde, mevlitlerde, cenazelerde Mülk Sûresi'nin okunmasının bir dayanağı olup olmadığını tespit etmek amaçlanmıştır.

Toplumumuzda var olan gelenek ve göreneklerde İslam'dan izler görülmektedir. İnsanlarımızın Mülk sûresiyle olan münasebetinin de böyle bir sebebi olduğunu düşünmek elbette mümkündür. Sevgili Peygamberimiz (s.a.v.)'den bizlere, bu sûrelerin faziletine dair vermiş olduğu haberler kaynaklarda yer almaktadır. Ayrıca bu çalışma, söz konusu münasebetin varlığını araştırarak ortaya koymak için yapılmıştır.

Toplumumuzda Mülk Sûresi'nin okunması ile ilgili pek çok görüşe rastladığımız gibi bunlar ile beraber gelen tartışmaları da görmek mümkündür. Mesela; "Mülk sûresi günün hangi saatinde okunmalı?", "kabir azabı var mıdır yok mudur?", "ölülerin ardından Kur'ân okunabilir" ve "ölen kişinin arkasından okunan Kur'ân-ı Kerim'in ölüye bir etkisi söz konusu değildir, bununla ilgili hiçbir delil bulunmamaktadır." görüşleri ortaya atılmıştır. İşte bu meseleler, ilgili delillerin farklı yorumlanması sebebiyle, tartışılan problemten olmuştur. Konuyla ilgili değişik görüşler bildiren kimselerin hepsinin de iyi niyetlerinden şüphe edilmez. Ancak bu "iyi niyet" bazen ilgili görüş sahiplerini aşırılığa ve tutarsızlığa götürmekte, ayrıca okuyucuların -tabiri caizse- zihnini karıştırmaktadır.

Bu araştırmada, Mülk Sûresi ilgili rivayetler etraflıca ele alınmakta, gerekli tahliller yapıldıktan sonra bir takım sonuçlara ulaşılmaya çalışılmaktadır.

2. MÜLK SÛRESİ'NİN FAZİLETİ İLE İLGİLİ RİVAYETLER VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Mülk Sûresi'nin faziletine dair rivayetleri; "Kur'ân-ı Kerim'de otuz ayetlik bir sûre vardır", "Tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı", "kabir azabından korur" şeklinde üç başlık altında incelemek mümkündür.¹ Esas konumuza geçmeden önce, "sûreler" hakkında kısa bir değerlendirme yapmak gerekmektedir.

2.1. Sûre Kavramının Tarifi ve İsimlendirilmesi

Sûre sözlükte, yüksek makam, üstün derece, şan, şeref, binanın katları anlamına gelmektedir.² İstilahta ise, "ayetlerden meydana gelen, başı ve sonu bulunan müstakil Kur'an bölümü" demektir.³ Kur'an'da 114 sûre bulunmaktadır. Bunlardan en kısa olanı 3 ayetli Kevser sûresi, en uzun olanı da 286 ayetli Bakara sûresidir.

¹ İbn Mesûd'a ait mevkuf rivayetler de bulunmaktadır. Bkz. Nîsâbü'rî, Ebû Abdullâh el-Hâkim, Müstedrek ala's-Sahihayn, Thk: Yûsûf Abdu'r-Rahmân el-Meraşeli, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, II, 68/ 3869; Taberânî, Mu'cemu'l-Kebîr, Thk: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebe İbn Teymiyye, 2. Baskı, Kahire, 1983, IX, 8651; Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyin, el-Câmi' li Şuabi'l-İmân, Thk: Abdulali Abdulhamid el-Hâmid, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, 1. Baskı, Riyad, 2003, IV, 2279.

² İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed bin Mükerrrem bin Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sader, Beyrût, 1963, IV, 384; svr md.; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usûlü*, 8. Baskı, Ankara, 1991, 57.

³ Suat Yıldırım, *Ana Hatlarıyla Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993, 52.

Sûreler isimlerini, sûre içinde geçen kıssalardan⁴, sûrede konu edinilen topluluklardan⁵ bazen de sûrenin başındaki kelimedenden⁶ almaktadır. Her sûrenin bir ismi vardır. Birden fazla ismi bulunan sûreler de bulunmaktadır.⁷

2.2. Mülk Sûresi'nin Tanıtımı

Kur'an-ı Kerim'in altmış yedinci sûresi. Otuz âyet, üç yüz otuz beş kelime ve bin üç yüz on üç harften ibarettir. Fasilâsı râ, mim ve nun harfleridir. Mekkî sûrelerden olup "Tûr" sûresinden sonra nâzil olmuştur.⁸Sûre adını birinci âyette geçen ve "mâlik olma, hükümranlık" gibi mânalara gelen "mülk" kelimesinden almıştır; Kur'ân-ı Kerim'le ilgili kaynaklarda yaygın olarak bu isimle anılmaktadır, İlk cümlesinden dolayı sûreye "Tebâreke'llezî bi-yedihil-mülk"⁹, "Tebâreke'l-mülk" isimleri de verilmiştir. Ayrıca sûre, kendisini okuyanları kabir azabından koruduğu yönündeki bir rivayete dayalı olarak "Vâkiye, Münciye, Mâni'a ve Mücâdile" isimleriyle de anılmıştır.¹⁰

2.2.1. "Kurân-I Kerim'de Otuz Ayetlik Bir Sûre Vardır" Rivayeti

2.2.1.1. Rivayetlerin metin tercümelemleri

Hiz. Peygamber'in, Ebû Hüreyre'den gelen bu rivayetlerinin metin ve tercümelemleri şöyledir:

1.Rivayet:

حدثنا محمد بن بشار حدثنا محمد بن جعفر حدثنا شعبة عن قتادة عن عباس الجشمي عن أبي هريرة : عن النبي صلى الله عليه و سلم قال إن سورة من القرآن ثلاثون آية شفعت لرجل حتى غفر له وهي سورة تبارك الذي بيده الملك¹¹

(Tirmizî dedi ki:) Bize Muhammed b. Beşşâr'dan, o da Muhammed b. Ca'fer'den, o da Şu'be'den, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den, o da Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivâyet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurdu: "Kur'ân'da otuz ayetlik bir sûre vardır ki o sûre bir adama şefaatt etti o adamın günahı bağışlandı o sûre Tebârakellezi bi yedihil mülk süresidir."

Hiz. Muhammed →Ebû Hüreyre →Abbâs el-Cüşemiyî →Katâde →Şu'be →Muhammed b. Ca'fer →Muhammed b. Beşşâr →TİRMİZÎ

⁴ Bakara sûresi, Mâide sûresi, Hucurât sûresi gibi.

⁵ Şuarâ sûresi, Sebe' sûresi, Munâfıkûn sûresi gibi.

⁶ Tâhâ sûresi, Yâsîn sûresi, Abese sûresi gibi.

⁷ Mesela Fatiha sûresi için; Seb'u'l-Mesânî, Ümmü'l-Kitâb, el-Kâfiye, el-Esâs, ed-Dua gibi isimler zikredilmiştir. (Cerrahoğlu, Tefsir Usûlü, 59).

⁸ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Prof. Dr. Sabrettin Gümüş, *Kur'ân Yolu*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007, V/341.

⁹ Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beytu'l-Efkâr, Riyâd, 1998, Tefsir, 67.

¹⁰ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıçı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sabrettin Gümüş, *Kur'an Yolu*, V, 341; Muhammed Ali Es-Sabuni, *Safoetü't-Tefsir*, Ensar Neşriyat, VI, 506; Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, XXII, 6286.

¹¹ Tirmizî, Muhammed b. İsmâ, *Câmiu'l-Kebîr*, tahkik: Beşşâr Avvâme, Dâru'l-Ğarabi'l-İslamî, Beyrût, 1996, Fedâilu'l-Kur'ân, 9.

2. Rivayet:

حَدَّثَنَا عَمْرُو بْنُ مَرْزُوقٍ أَخْبَرَنَا شُعْبَةُ أَخْبَرَنَا قَتَادَةُ عَنْ عَبَّاسِ الْجَشْمِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ - قَالَ « سُورَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً تَسْفَعُ لِصَاحِبِهَا حَتَّى يُعْفَرَ لَهُ (تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ) »¹²

(Ebû Dâvûd dedi ki:) Bize Amr b. Mezrûk'dan, o da Şu'be'den, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den, o da Ebû Hüreyre (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre, Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân-ı Kerim'de otuz âyetlik bir sûre vardır. Sahibine (onu ezberleyip okuyana) bağışlanıncaya kadar şefaath eder. O, (diye başlayan sûre-i mülk)dür."

Hiz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Amr b. Mezrûk → EBÛ DÂVÛD

3. Rivayet:

حَدَّثَنَا أَبُو بَكْرِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ حَدَّثَنَا أَبُو أُسَامَةَ عَنْ شُعْبَةَ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبَّاسِ الْجَشْمِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : قَالَ (إِنْ سُورَةٌ فِي الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِصَاحِبِهَا حَتَّى غُفِرَ لَهُ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمَلِكُ) .¹³

(İbn Mâce dedi ki:) Bize Ebû Bekir b. Ebû Şeybe'den, o da babası Ebû Üsâme'den, o da Şu'be'den, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den, o da Ebû Hüreyre (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'da bir sûre otuz âyet olup sahibi (yâni okuyucusu) bağışlanıncaya kadar onun için şefaath eder:(O sûre); (yâni Mülk sûresi) dir."

Hiz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Ebû Üsâme → Ebû Bekir b. Ebû Şeybe → İBN MÂCE

4. Rivayet:

حَدَّثَنَا أَبُو الْعَبَّاسِ مُحَمَّدُ بْنُ يَعْقُوبَ ثَنَا إِبْرَاهِيمُ بْنُ مَرْزُوقٍ ثَنَا وَهْبُ بْنُ جَرِيرٍ ثَنَا شُعْبَةُ وَأَخْبَرَنَا أَحْمَدُ بْنُ جَعْفَرِ الْقَطِيعِيِّ ثَنَا عَبْدِ اللَّهِ بْنِ أَحْمَدَ بْنِ حَنْبَلٍ حَدَّثَنِي أَبِي ثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ جَعْفَرٍ ثَنَا شُعْبَةُ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ عَبَّاسِ الْجَشْمِيِّ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ ﷺ قَالَ * سُورَةٌ مِنَ الْقُرْآنِ ثَلَاثُونَ آيَةً شَفَعَتْ لِرَجُلٍ حَتَّى غُفِرَ لَهُ وَهِيَ تَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمَلِكُ¹⁴

(Hâkim dedi ki:) Bize Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb'dan, o da İbrâhîm b. Mezrûk'tan, o da Vehb b. Cerîr'den, o da Şu'be'den, o da Ahmet b. Ca'fer el-Katîyyî'den, o da Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel'den, o da babasından, o da Muhammed b. Ca'fer'den, o da Şu'be'den, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den,, o da Ebû Hüreyre (r.a.)'ın rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'da bir sûre otuz âyet olup sahibi (yâni okuyucusu) bağışlanıncaya kadar onun için şefaath eder:(O sûre); (yâni Mülk sûresi) dir."

Hiz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Muhammed b. Ca'fer → babası (Ahmed b. Hanbel) → Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel → Ahmet b. Ca'fer el-

¹² Ebû Dâvûd, Süleymân bin Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *Kitabü's-Sünen*, tahkik: Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Rayyân, Beyrût, 2004, Şehru Ramadân, 10.

¹³ İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvînî, *Sünen-ü İbn Mâce*, Mektebetü'l Maârif, Riyâd, ts. , Edeb, 52.

¹⁴ Hâkim, Ebu Addullah en-Nîsâbûrî, *el-Müstedrek ala's-Sahûhayn*, I-IV, 1. Baskı, Dâru İbn Hazm, Beyrut, 2007, 1/2075.

Katîyyî ➔ Şu'be ➔ Vehb b. Cerîr ➔ İbrâhîm b. Mezrûk ➔ Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb ➔ HÂKİM

5. Rivayet:

أخبرنا أحمد بن علي بن المثنى حدثنا أبو خيثمة حدثنا يحيى بن سعيد عن شعبة حدثني قتادة عن عباس الجشمي عن أبي هريرة عن النبي صلى الله عليه وسلم قال : (سورة في القرآن ثلاثون آية تستغفر لصاحبها حتى يغفر له { تبارك الذي بيده الملك })¹⁵

قال شعيب الأرنؤوط : إسناده حسن

(İbn Hibbân dedi ki:) Bize Ahmed b. Alî b. El-Mesnâ'dan, o da Ebû Heyseme'den, o da Yahyâ b. Saîd'den, o da Şube'den, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den, o da Ebû Hüreyre (r.a.) dan rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'da bir sûre otuz âyet olup sahibi (yâni okuyucusu) bağışlanıncaya kadar onun için şefaât eder:(O sûre); (yâni Mülk sûresi) dir."

Hiz. Muhammed ➔ Ebû Hüreyre ➔ Abbâs el-Cüşemî ➔ Katâde ➔ Şu'be ➔ Yahyâ b. Saîd ➔ Ebû Heyseme ➔ Ahmed b. Alî b. El-Mesnâ ➔ İBN HİBBÂN

6. Rivayet:

أخبرنا إسحاق بن إبراهيم قال قلت لأبي أسامة أحدثكم شعبة عن قتادة عن عباس الجشمي عن أبي هريرة عن رسول الله ﷺ قال * إن سورة في القرآن ثلاثين آية شفعت لصاحبها حتى غفر له ! > تبارك الذي بيده الملك < ! فأقر به أبو أسامة وقال نعم¹⁶

(Nesâî dedi ki:) Bize İshâk b. İbrâhîm şunu haber verdi: Babam Üsâme'ye dedim ki; size Şube, o da Katâde'den, o da Abbâs el-Cüşemî'den,, o da Ebû Hüreyre (r.a.) dan rivayet ettiğine göre; Rasûlullah (s.a.v.) şöyle buyurmuştur: "Kur'ân'da bir sûre otuz âyet olup sahibi (yâni okuyucusu) bağışlanıncaya kadar onun için şefaât eder:(O sûre); (yâni Mülk sûresi) dir." Ebû Üsâme bunu evet diyerek onayladı.

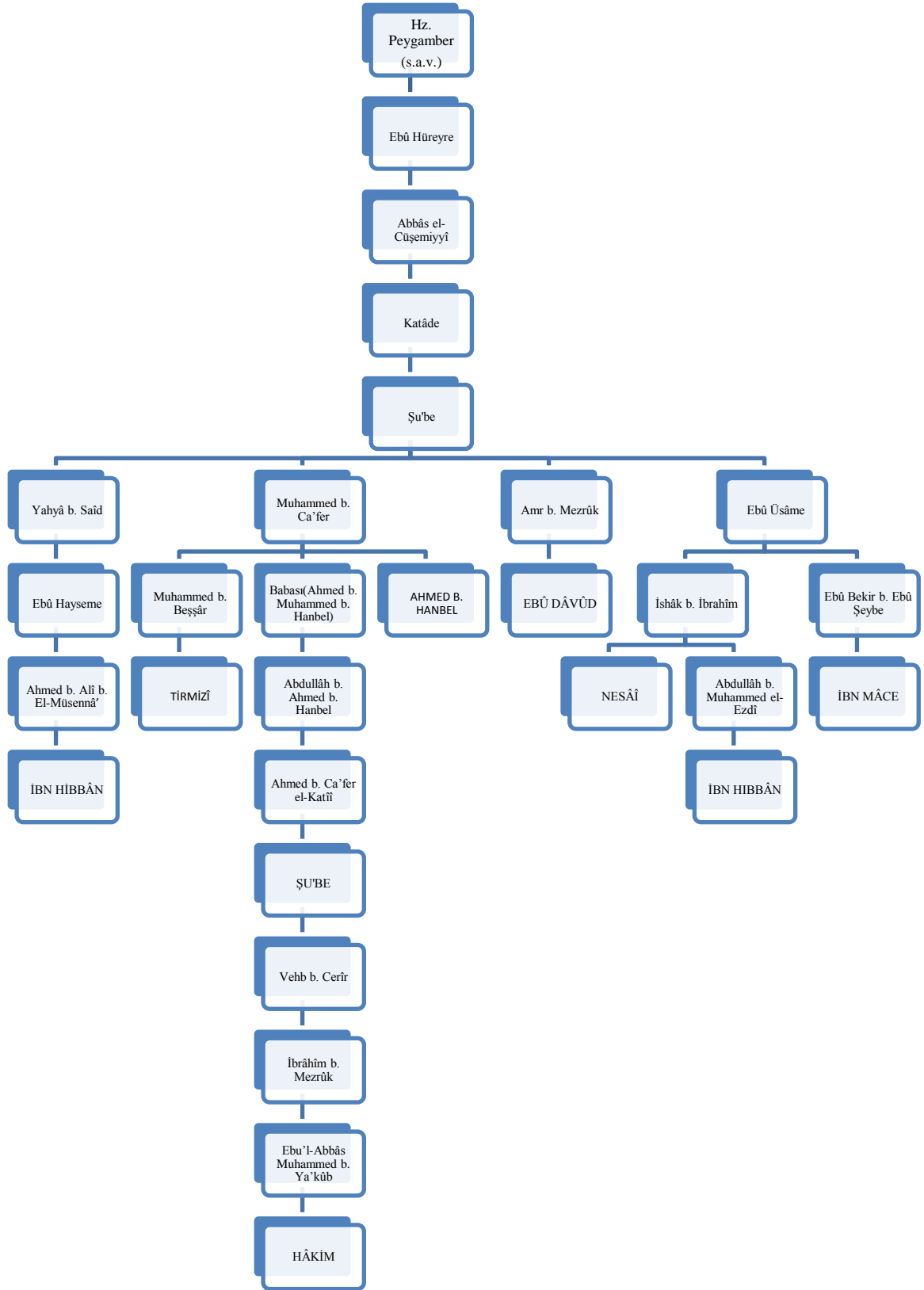
Hiz. Muhammed ➔ Ebû Hüreyre ➔ Abbâs el-Cüşemî ➔ Katâde ➔ Şu'be ➔ Ebû Üsâme ➔ İshâk b. İbrâhîm ➔ NESÂÎ

2.2.1.2. İsnâd Şeması

Bu altı rivayetin, rivayeti eserine alan müellifleriyle beraber isnâd şeması şöyledir:

¹⁵ İbn Hibbân, Ebu Hâtim Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Thk: Halil b. Me'mun Şihâ, Daru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut,2004, Ragâig, 7.

¹⁶ Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan Ebu Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kübra*, I-XII, Thk: Hasan Abdulmun'im Şelebi, Müessesetü'r- Risale, 1. Baskı, Beyrut,2001, Cenâiz 13; a.mlf. *Ameliü'l-Yevm ve'l-Leyl*, Thk: Fâruk Hamâde, Müessesetü'l-Risâle, Beyrût, s.433, 206/706.

2.2.1.3. Râvîlerin değerlendirilmesi

Hz. Muhammed ➔ Ebû Hüreyre ➔ Abbâs el-Cüşemî ➔ Katâde ➔ Şu'be ➔ Muhammed b. Ca'fer ➔ Muhammed b. Beşşâr ➔ TİRMİZÎ

Ebû Hüreyre (ö.59/678)

Müslüman olmadan önceki adı Abdü's-Şems'dir. Müslüman olduktan sonra Abdu'r-Rahmân adını aldı. Birgün elbisesinin içinde bir kedi götürüyordu. Hz. Peygamber ona "Kedicik babası" anlamında "Ebu Hüreyre" diye takıldı. O günden sonra bu künye ile tanındı ve asıl adı unutuldu.

Ebu Hüreyre hicretin yedinci yılında müslüman oldu. Ashâb-ı Suffe'den biriydi. Peygamber Efendimiz'in hayatının son üç senesinde bizzat kendisinden ve diğer büyük sahâbîlerden duyduğu mükerrerleriyle birlikte 5374 hadîs-i şerîf rivayet etmiştir. Böylece ashâb-ı kirâmdan en çok hadis rivayet eden o olmuştur. Rivayetlerinin 609 tanesi hem Buhârî'nin, hem de Müslim'in *Sahih*'lerinde bulunmaktadır. Ebû Hüreyre'den 800'den fazla sahâbî ve tâbiî hadis rivayet etmiştir.¹⁷

Abbâs el-Cüşemî

İsmi Abdullâh b. Abbâs'tır. Osmân b. Affân ve Ebû Hüreyre'den rivayet etmiştir. Kendisinden de Saîd el-Cer'ir ve Katâde rivayet almıştır. İbn Hibbân Sikât'ın da onu zikretmiştir. İbn Hacer "makbûl" demiştir.¹⁸

Katâde (ö. 61/117)

Tâbiûn âlimlerinden Katâde b. Diâme'dir. Künyesi Ebu'l-Hattâb'tır. Saîd b. el-Museyyib; "Katâde'den daha hâfız bir Iraklı bana gelmedi", demiştir. İbn Sîrîn ise onu, insanların en hâfızı olarak nitelemiştir.¹⁹ Ahmed b. Hanbel onu, "hâfız"²⁰ tabiriyle diğer birçok âlim de "sika ve sebt" gibi lafızlarla ta'dil etmiştir. Kütüb-ü Sitte râvîlerindedir.²¹ İbn Hibbân ve İclî de eserlerinde onu zikretmişlerdir.²² İbn Hibbân, "Kur'ân ve fıkhıta insanların âlimlerinden, zamanının hâfız ehli" olduğunu söyleyerek müdellis olduğunu da eklemiştir.²³

¹⁷ İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1853, VII, 348, 10680; Nevevî, Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Muri, *Riyazu's-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, I-VIII. Terc: Heyet, (M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük) Erkam Yayınları, İstanbul, 2010, I, 117.

¹⁸ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999, s.237/3195; Mizzî, Ahmed bin Abdullah bin Salih, *Tehzîbü'l-Kemâl*, Beyrût: Müessesetü'l-Risâle, 2010, XIV, 264; Buhârî, Muhammed bin İsmâil bin İbrâhîm bin Muğîre, *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2008, VII, 4.

¹⁹ Ebû Hâtîm er-Râzî, İbn Ebî Hâtîm Muhammed b. İdrîs et-Temîmi el-Hanzalî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, thk: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 2010, VII, 181.

²⁰ Ebû Hâtîm er-Râzî, *El-Cerh ve't-Ta'dil*, VII, 181.

²¹ İbn Hacer, *Takrîbü't-Tehzîb*, s. 389.

²² İclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rîfetü's-Sikât*, tahk. Abdü'l-Âlîm el-Bustî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1985, II, 215/ 1513.

²³ İbn Hibbân, Ebû Hâtîm Muhammed bin Hibbân bin Ahmed el-Büstî, *Kitâbü's-Sikât*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Hindistan, ts. , V, 321.

Şu'be (ö. 83/160)

Şu'be b. Haccâc el-Verd el- Atekî Ebû Bistam el-Vasitî, "sika, hâfız ve mutkindir." Abdurrahman b. Mehdî²⁴ ve Sevrî, onun için "hadiste müminlerin emiridir" demiştir.²⁵ Muhammed b. Sad O'nun için, "sika, sebt, mutkin ve hüccet" değerlendirmesini yapmıştır.²⁶ Buhârî, Ali b. Medîni'den nakille bin kadar hadisi olduğunu söylemiştir.²⁷

Muhammed b. Ca'fer (ö.193)

Muhammed b. Ca'fer el-Hüzelî, lakabı Ğunder'dir. Hüseyin el-Muallim, Saîd b. Arûbe, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. El-Haccâc, Ma'mer b. Râşid gibi âlimlerden rivayet almıştır. Kendisinin Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Amr b. Abbâs, Muhammed b. Beşşâr gibi pek çok talebesi olmuştur. Yahya b. Maîn "yazı olarak insanların en düzgünüydü, hatasını bulmak isterler ama bulamazlardı" demiştir. Alî b. Medîni "bana Şu'be konusunda Abdu'r-Rahmân'dan daha sevimlidir", Abdu'r-Rahmân b. Mehdî "Şu'be'nin hayatıyla ilgili onun kitabından istifade ettik", İbn Ebî Hâtim "sadûk, Şu'be'nin hadisinde sika" demişlerdir.²⁸

Muhammed b. Beşşâr (167/252)

Muhammed b. Beşşâr b. Osmân el-Abdî, lakabı Bündâr olarak bilinmektedir.²⁹ Bündâr yani beldesindeki bütün hadisleri topladığı için "hâfız" denilmiştir. İbrâhîm b. Amr, Ezher b. Sa'd gibi pek çok kimseden rivayet almış, İbrâhîm b. İshâk, Ebû Bekr Ahmed b. Alî, İshâk b. İbrâhîm gibi kimseler deondan rivayet almıştır. İclî "sika, hadisi çoktur",³⁰ Ebû Hâtim "sadûk," Nesâi "salih, bir sakıncası yoktur", İbn Hibbân "hadislerini ezberler ve hafızasından okurdu" demişlerdir.³¹

Hz. Muhammed ➔ Ebû Hüreyre ➔ Abbâs el-Cüşemî ➔ Katâde ➔ Şu'be ➔ Amr b. Mezrûk ➔ EBÛ DÂVÛD

Amr b. Mezrûk (ö.224)

Amr b. Mezrûk el-Bâhiliyyî, Ebû Osmân el-Basrî künyesiyle bilinmektedir. İmrân el-Kattân ve Şu'be'den rivayet etmiştir. Kendisinden el-Fadl b. El-Habbâb rivayet almıştır. İbn Hibbân "hataları olabilir, hataları çoktur"³², İbn Hâcer "sika,

²⁴ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 491.

²⁵ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s. 208.

²⁶ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII; 494.

²⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 489.

²⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 5; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.407; er-Râzî, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 221.

²⁹ Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, I, 49.

³⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 233.

³¹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 512; İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.405,

³² İbn Hibbân, *Kitâbü's-Sikât*, VIII, 484.

evhamları vardır"³³, İclî "zayıftır, Şu'be'den rivayetlerinde bir şey yoktur"³⁴ demişlerdir. Alî el-Medîni'nin "hadisini terk ediniz" dediği kimseler arasındadır.³⁵

Hz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Ebû Üsâme → Ebû Bekir b. Ebû Şeybe → İBN MÂCE

Ebû Üsâme (ö.121/201)

Hammâd b. Üsâme b. Zeyd el-Kureşî, lakabı Ebû Üsâme ek-Kufî'dir.³⁶ Ahmed b. Hanbel "sika, sebt, neredeyse hataları olacak kadar sebt olmadı"³⁷, İbn Hacer ve İclî "sika, sebt, müdelles olabilir, sonlara doğru başkalarının kitaplarından rivayet ediyordu"³⁸ demişlerdir.

Ebû Bekir b. Ebû Şeybe (ö. 235)

Abdullâh b. Muhammed b. Osmân b. El-Absî, lakabı İbn Ebû Şeybe'dir.³⁹Huşeym ve Uyeyne'den rivayet etmiştir. İbn Hacer "hâfız, sika, tasnif sahibidir"⁴⁰ İclî "sika, hadis hâfızı"⁴¹, İbn Hibbân "mutkîn ve hâfız"⁴², Ahmed b. Hanbel "sadûk, bana kardeşi Osmân'dan daha sevimlidir"⁴³ demişlerdir.

Hz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Yahyâ b. Saîd → Ebû Heyseme → Ahmed b. Alî b. El-Mesnâ → İBN HİBBÂN

Yahyâ b. Saîd el-Kattân (ö. 198/813)

Ebû Saîd Yahyâ b. Saîd b. Ferruh el-Kattân et-Temîmî el-Basrî, Pamuk ticareti yaptığından "Kattân", şaşı olduğundan "Ahvel" diye anılmıştır. Şu'be b. Haccâc ile Süfyân es-Sevrî, Evzâî, Hammâd b. Seleme, İbn Ebû Arûbe, Mis'ar b. Kidâm, Âsım el-Ahvel, Mâlik b. Enes, Hüşeym b. Beşîr'den dersler almıştır. Ali b. Medîni başta olmak üzere Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, İshak b. Râhûye ve Abdurrahman b. Bişr'dir. Oğlu Muhammed ile torunu Ahmed b. Muhammed de kendisinden hadis öğrenmiştir. Ahmed b. Hanbel "sika, muhaddis, ondan daha az hata yapanını görmedim", Ebû Zür'a "sikâttan ve huffâzdan"⁴⁴, İbn Hacer "sika, mutkin, imam gudvetün (örnek bir imam)"⁴⁵ demişlerdir.

³³ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.363; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXII, 224; Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, VI, 373.

³⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 185.

³⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXI, 224.

³⁶ Buhârî, *Târîhu'l-Kebîr*, III, 68.

³⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XII, 222.

³⁸ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.117; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 318, İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 132.

³⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XVI, 34

⁴⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.262.

⁴¹ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 57.

⁴² İbn Hibbân, VIII,358.

⁴³ Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I-IV, Mektebü'l-Haramî'l-Mekkî, Mekke, h.1377, II, 432.

⁴⁴ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, I, 232-251; IX, 150-151; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VII, 611-612; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 329-343.

⁴⁵ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.521.

Ebû Hayseme (ö. 234/849)

Ebû Hayseme'nin adı, Züheyir b. Harb b. Şeddâd (Eştâl) en-Nesâî'dir. Süfyân b. Uyeyne, İsmâil b. Uleyye, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Vekî', Abdürrezzâk b. Hemmâm ve Yezîd b. Hârûn gibi tanınmış muhaddislerden hadis rivayet etti. Başta Buhârî ve Müslim olmak üzere Ebû Dâvûd, İbn Mâce, Ebû Zür'a er-Râzî, Ebû Hâtîm er-Râzî, Bakî b. Mahled gibi hadis ilminin önde gelen imamları kendisinden hadis öğrendi. Rivayetleri Tirmizî'nin es-Sünen'i dışında Kütüb-i Sitte'de yer almıştır. Muhammed b. İshâk "sika ve me'mûn", Yahyâ b. Maîn ve Ebû Abdurrahmân "sadûk",⁴⁶İbn Hacer "sika ve sebt"⁴⁷ demişlerdir.

Ahmed b. Alî b. El-Müsennâ (ö. 307/919)

Ebû Ya'lâ Ahmed b. Alî b. el-Müsennâ et-Temîmî el-Mevsilî. Ahmed b. Hanbel'le birlikte Ali b. Ca'd'dan hadis rivayet etmiştir. Yahyâ b. Maîn, Ali b. Medînî, Osman b. Ebû Şeybe, Halîfe b. Hayyât, Ebû Hayseme Züheyir b. Harb gibi muhaddislere talebe olmuştur. Nesâî, İbn Hibbân, Ebü'l-Feth el-Ezdî, Taberânî, Ebû Bekir Ahmed el-İsmâîlî, İbn Adî, İbnü's-Sünnî ve Ebü's-Şeyh gibi muhaddisler talebe oldular. Zehebî "sika ve meşhûr", Suyûtî "hâfız ve sika"⁴⁸ demişlerdir.

Hz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Ebû Üsâme → İshâk b. İbrâhîm → NESÂÎ

İshâk b. İbrâhîm (ö. 238/853)

Ebû Ya'kûb İshâk b. İbrâhîm b. Mahled et-Temîmî el-Hanzalî el-Mervezî, Temîm kabilesinin Hanzale koluna mensup olan babası Mekke yolunda doğduğu için Râhûye (Râheveyh = yolda bulunan) lakabı ile anılmıştır. Abdullah b. Mübârek, Vekî' b. Cerrâh, Abdurrahman b. Mehdî, Süfyân b. Uyeyne, Şâfiî, İbn Uleyye, Gunder, Yezîd b. Hârûn gibi âlimlerden hadis rivayet etti. Kendisinden de başta hocaları Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Bakıyye b. Velîd, Yahyâ b. Âdem, Abdürrezzâk b. Hemmâm olmak üzere Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, Hasan b. Süfyân ve Osman b. Saîd ed-Dârimî rivayette bulundular.⁴⁹ İbn Hacer "hâfız, sika, müctehid"⁵⁰, Ebû Zür'a "İshâk'tan daha hâfızı görülmedi", Ahmed b. Hanbel "Onun gibisiyle karşılaşmadı", Ebû Hâtîm "hâfızayla rızıklandırılmakla beraber galattan selameti şaşırtıcıdır" demişlerdir.⁵¹

Hz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be → Muhammed b. Ca'fer → babası (Ahmed b. Hanbel) → Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel → Ahmet b. Ca'fer el-Katîyyî → Şu'be → Vehb b. Cerîr → İbrâhîm b. Mezrûk → Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb → HÂKİM

⁴⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, III, 429; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, IX, 402-406; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, III, 591.

⁴⁷ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.158.

⁴⁸ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 707-708; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, VII, 377.

⁴⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 433; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 373-388.

⁵⁰ İbn Hacer, *Et-Takrîb*, s.39.

⁵¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 379-380; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 209-210; İbn Hibbân, *eş-Şîkât*, VIII, 115-116; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 433-435.

Ebu'l-Abbâs Muhammed b. Ya'kûb (ö. 247)

Muhammed b. Ya'kûb b. Yûsuf b. Sinân b. Abdullah, Muhammed b. Ya'kûb el-Emevî ismiyle meşhur olmuştur. Künyesi Ebu'l-Abbâs'tır. Ahmed b. Nadr, İbn Şeybe, İbn Râhûye, Reb' b. Süleymân, İbn Vehb, Abdü'l-Melik b Abdü'l-Hakem, İbn Ebû İsmâ, İbn Ebû Süleymân gibi iki yüz elli kişiden rivayeti vardır. Muhammed b. İbrâhîm, İbni's-Sindî, Abdurrahmân b. İbrâhîm, Ahmed b. Hüseyin gibi kimselerde ondan rivayette bulunmuştur. Zehebî "bize sika ve sadûk olduğu ulaştı" demiştir.⁵²

İbrâhîm b. Mezrûk (ö. 270)

İbrâhîm b. Mezrûk b. Dînâr el-Emevî, künyesi Ebû İshâk el-Basriyyî'dir. Habbân b. Hilâl, Ravh b. Esleme, Ravh b. Ubâde, Hârûn b. İsmâîl, Vehb b. Cerîr gibi kimseler ondan rivayet almıştır. Nesâî, Ahmed b. Muhammed, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî gibi kimseler de ondan rivayet etmiştir. Nesâî "Sâlih, bir başka mevzuda la be'se bih", Darekutnî "sika, ancak hata edebilir",⁵³ Ebû Hâtim "sika ve sadûk"⁵⁴ demişlerdir.

Vehb b. Cerîr (ö. 206)

Vehb b. Cerîr b. Hâzim b. Zeyd, el-Ezdî nisbesiyle tanınmaktadır. Esved b. Şeyban, babası Cerîr b. Hâzim, Hammâd b. Zeyd, Şu'be b. Haccâc'den rivayet almış, kendisinden İbrâhîm b. Muhammed, İbrâhîm b. Ya'kûb, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye gibi pek çok kişi rivayet almıştır. Yahyâ b. Maîn "sika", Ebû Hâtim "sadûk", Nesâî "leyse bihi be's",⁵⁵ Ahmed b. Hanbel "sadûk, salihu'l-hadis"⁵⁶ demişlerdir. Cürçânî ve Ebû Ca'fer el-Ukeylî zayıflar içinde zikretmişlerdir.

Ahmed b. Ca'fer el-Katî

Ahmed b. Ca'fer b. Hamedân b. Mâlik, Ahmed b. Ca'fer el-Katî adıyla tanınmaktadır. Süreyc b. Yûnus'dan rivayet almış, ondan da Fadl b. Şâzan rivayet etmiştir. Ebû Hâtim "sika"⁵⁷ demişlerdir. Ömrünün sonlarında ihtilat olduğu söylenmiştir.

Ahmed b. Muhammed b. Hanbel (ö. 241/855)

Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî, Hanbelî mezhebinin imamı, muhaddis, fakihî olan Ahmed b. Hanbel'dir. Hocaları arasında Hüseyin b. Beşîr, Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, İmam Şâfiî ve Abdürrezzâk b. Hemmâm gibi âlimler bulunmaktadır. En çok hadis yazdığı hocası Vekî' b. Cerrâh'tır. Ondaki iki hadis rivayet eden Buhârî'nin yanı sıra diğer tanınmış talebeleri arasında Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî, akranlarından Yahyâ b. Maîn ile Ali b. Medîni, Ebû Zûr'a er-Râzî, Ebû Hâtim er-Râzî, iki oğlu Sâlih ve

⁵² Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, III, 860-864.

⁵³ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, II, 197.

⁵⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 85-86; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.33; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 197.

⁵⁵ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXXI, 121-124; İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.514; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 344; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VIII, 169.

⁵⁶ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, IX, 124.

⁵⁷ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, II, 45.

Abdullah bulunmaktadır. İmam Şâfiî, Bağdat'ta Ahmed b. Hanbel'den daha faziletli, müttaki, âlim ve fakih bir kimse görmediğini söylemiş, diğer hocası Abdürrezzâk b. Hemmâm da aynı kanaati paylaşmıştır. Ali b. Medîni ise, "Allah bu dini ridde günü Ebû Bekir ile mihne günü de Ahmed b. Hanbel ile yüceltmıştır" demek suretiyle, o çetin imtihanda yapılan işkencelere onun kendisinden daha fazla dayandığını itiraf etmiştir. Ebû Zür'a er-Râzî'nin birlikte yaptıkları müzakerelerde tesbit ettiğine göre Ahmed b. Hanbel -mükerrerleriyle birlikte- 700 bin (veya bir milyon) rivayeti ezbere bilmekteydi. Oğlu Abdullah da onun bir milyon rivayet derlediğini ve yazdığı her rivayeti ezberlemeyi prensip edindiğini söylemektedir. İclî "hadiste sika ve sebt" Ebû Sevr "imamımız ve şeyhimizdir"⁵⁸ İbn Hacer "sika, hâfız, fakîh, hüccettir"⁵⁹ demişlerdir.

Abdullâh b. Ahmed b. Hanbel (ö. 290/903)

Ebû Abdirrahmân Abdullah b. Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî, Ahmed b. Hanbel'in küçük oğlu ve önde gelen talebesidir. Hocaları arasında, bir kısmı babasının yakın arkadaşı olan devrinin şöhretli muhaddislerinden Yahyâ b. Maîn, Ebû Bekir ve Osman b. Ebû Şeybe kardeşler, Ebû Hayseme Züheyr b. Harb, Süfyân b. Vekî b. Cerrâh da vardır. Ahmed b. Hanbel, meşhur eseri Müsned'i önce özel olarak Abdullah'a okumuştur. Abdullah, Müsned'de, "Babam dedi ki" (قال أبي) diye naklettiği her hadisi babasından en az iki üç defa dinlemiş olduğunu belirtmiştir. Otuz bin hadis ihtiva eden Müsned, Ahmed b. Hanbel'in sağlığında bizzat kendisi tarafından tam olarak tertip ve tasnif edilemediği için bu önemli görevi Abdullah üstlenmiş ve dağınık vaziyetteki Müsned hadislerini sıraya koymuştur. Hatîb, Nesâî, Sülemî "sika ve sebt", Ebû Bekr el-Hallâl "Salih ve sadûk"⁶⁰ Ebû Hâtim "sadûk ve ska",⁶¹ İbn Hacer "sika"⁶² demişlerdir.

2.2.1.4. Rivayetlerin Sened Yönünden Değerlendirilmesi

Hadisler, muttasıl senetlerle Hz. Peygamber'e ulaşan merfu rivayetlerdir. Hadisler Hz. Peygamber'den sonra dört tabakada birer râvî tarafından rivayet edildiği için ferttir. Hz. Muhammed → Ebû Hüreyre → Abbâs el-Cüşemî → Katâde → Şu'be tarikiyle gelmiş ve ondan sonra intişar etmiştir. Abbâs el-Cüşemî hadisi "makbûlün" (kabul edilebilir) olarak değerlendirilmiştir ki; bu da en hafif cerh lafızlarına yakın ta'dîl ifadelerindedir. Katâde'nin ise tedlisi olabileceği söylenmiştir. Hadis âlimleri tedlisi önemli bir cerh sebebi kabul etmiştir.

Bununla birlikte Ebû Dâvûd'un senedinde yer alan Amr b. Mezrûk'un "zayıf" olduğu söylenmiştir. Bu sebeple hadis zayıf kabul edilmiştir.

İbn Mâce'nin zincirinde bulunan ebû Üsâme'nin de tedlisi olabileceği söylenmiştir. Bu sebeple bu hadis zayıf kabul edilmiştir.

⁵⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, I, 437-470; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 43-44; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 194.

⁵⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.23.

⁶⁰ Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, IX, 375-376; Zehebî, *Tezkiretü'l-huffâz*, II, 665-666; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 300; Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XIV, 285-292.

⁶¹ İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, V, 7.

⁶² İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.238.

Hâkim'in senedinde yer alan Vehb b. Münebbih'in "sika" olduğu söylenmişse de "zayıf" olduğunu söyleyenler de vardır. Ahmed b. Ca'fer'in ihtilati⁶³ olduğu söylenmiştir. Bu durum ise râvînin hadis rivayetinde ehliyetini yok eden akıl eksikliği ve zayıflığı halidir. Bundan dolayı bu hadis zayıf kabul edilmiştir.

Nesâî, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân'ın senetlerinde ise Abbâs el-Cüşemî ve Katâde'nin bulunması sebebiyle bu rivayetler hasen kabul edilmiştir.

"Kur'ân-ı Kerim'de otuz ayetlik bir sûre vardır" rivayetlerinin senetlerinde bulunan illetler sebebiyle ikisinin hasen, diğerlerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2.2.1.5. Rivayetlerin Metin Yönünden Değerlendirilmesi

Hadislerin metinlerinde mana ile rivayetten kaynaklanan lafız farkları bulunmakla beraber, bunlar manayı değiştirmemektedir. *وهي تبارك الذي بيده الملك* "O Tebârakellezî biyedihî'l-mülk" ibaresiyle, sûrenin isimlendirildiği görülmüştür.

2.2.2. Tebarakellezi Bi Yedihi'l-Mülk Okumadan Uyumazdı" Rivayeti

2.2.2.1. Rivayetlerin Metin Tercümeleleri

Hiz. Peygamber'in, Câbir'den gelen rivayetlerin metin ve tercümeleleri şöyledir:

1. Rivayet

حدثنا هريم بن مسعر ترمذي حدثنا الفضيل بن عياض عن ليث عن أبي الزبير عن جابر : أن النبي ﷺ كان لا ينام حتى يقرأ ألم تنزيل وتبارك الذي بيده الملك⁶⁴

(Tirmizî dedi ki) Bize Hüreyim b. Mis'ar'dan, ona da Fudayl b. İyâd'dan, ona da, Leys'ten, ona da, Ebû Zübeyr'den, ona da Câbir (r.a.)'dan bildirildiğine göre: "Nebi (s.a.v.) Elif lam mim tenzil ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı."

Hiz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Fudayl b. İyâd → Hüreyim b. Mis'ar → TİRMİZÎ

2. Rivayet

حدثنا جعفر بن محمد بن نصير الخواص حدثنا الحارث بن أبي أسامة حدثنا أبو النصر هاشم بن القاسم حدثنا أبو خيثمة زهير بن معاوية قال قلت لأبي الزبير أسمعت أن جابرا يذكر * أن النبي ﷺ كان لا ينام حتى يقرأ ألم تنزيل والسجدة وتبارك الذي بيده الملك⁶⁵

(Hâkim dedi ki) Bize Ca'fer b. Muhammed b. Nasîri'l-Havvâ'dan ona da el-Hâris b. Usâme'den, ona da Ebu'n-Nadr Hâşim b. El-Kâsım'dan ona da, Ebû Hayseme Zühayr b. Muâviye'den şöyle rivayet etti: Câbir (r.a.)'ın "Nebi (s.a.v.) Elif lam mim tenzil ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dediğini işittin mi? dedi.

⁶³ Yaşlılık, bunama, aşırı üzüntü gibi sebeplerle râvînin aklının zayıflaması ve rivayet ehliyetini kaybetmesidir. Bkz. Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.

⁶⁴ Tirmizî, Fedâilu'l-Kur'ân, 9.

⁶⁵ Nîsâbü'rî, *Müstedrek ala's-Sahihayn*, II, 433.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye →Ebu'n-Nadr Hâşim b. El-Kâsım →el-Hâris b. Usâme →Ca'fer b. Muhammed b. Nasîri'l-Havvâ →HÂKİM

3. Rivayet

أخبرنا محمد بن رافع قال حدثنا شبابة قال حدثنا المغيرة وهو بن مسلم الخراساني عن أبي الزبير عن جابر قال كان النبي ﷺ لا ينام كل ليلة حتى يقرأ تنزيل السجدة وتبارك الذي بيده الملك تابعه ليث بن أبي سليم⁶⁶

(Nesât dedi ki) Bize Muhammed b. Rafî''den, ona da Şebâbe, ona da el-Muğîre'den (o b. Müslim el-Horosânî), ona da Ebû Zübeyr'den haber verildiğine göre: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece Tenzilu's-secde ve Tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →el-Muğîre →Şebâbe →Muhammed b. Rafî →NESÂÎ

4. Rivayet

أخبرني محمد بن آدم عن عبيدة عن حسن بن صالح عن ليث عن أبي الزبير عن جابر قال كان النبي ﷺ لا ينام كل ليلة حتى يقرأ ألم تنزيل السجدة وتبارك الذي بيده الملك⁶⁷

(Nesât dedi ki) Bize Muhammed b. Âdem'den, ona da Abde'den, ona da Hasan b. Sâlih'ten, ona da Leys'den, ona da Ebû Zübeyr'den haber verildiğine göre: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece Tenzilu's-secde ve Tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Leys →Hasan b. Sâlih →Abde →Muhammed b. Âdem →NESÂÎ

5. Rivayet

أخبرنا أبو داود قال حدثنا الحسن وهو بن أعين قال حدثنا زهير قال حدثنا ليث عن أبي الزبير عن جابر قال كان رسول الله ﷺ لا ينام حتى يقرأ ألم تنزيل وتبارك⁶⁸

(Nesât dedi ki) Bize Ebû Dâvûd'dan, ona da el-Hasan o b. Uyeyn'den, ona da Züheyr'den, ona da Leys'den, ona da Ebû Zübeyr'den: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece Tenzilu's-secde ve Tebârake okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Leys →Züheyr →el-Hasan o b. Uyeyn →Ebû Dâvûd →NESÂÎ

6. Rivayet

أخبرنا أبو داود قال حدثنا الحسن قال حدثنا زهير قال سألت أبا الزبير أسمعته جابراً يذكر * أن نبي الله ﷺ كان لا ينام حتى يقرأ ألم تنزيل وتبارك⁶⁹

قال ليس جابر حدثني ولكن حدثني صفوان أو أبو صفوان

(Nesât dedi ki) Bize Ebû Dâvûd, ona da el-Hasan o b. Uyeyn'den, ona da Züheyr şöyle rivayet etti: Câbir (r.a.)'ın "Nebi (s.a.v.) Elif lam mim Tenzil ve Tebârakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dediğini işittin mi? diye sordum.

Hz. Muhammed →Câbir →Züheyr →el-Hasan o b. Uyeyn →Ebû Dâvûd →NESÂÎ

⁶⁶ Nesât, Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl, s.431, 206/706.

⁶⁷ Nesât, es-Sünenü'l-Kübra, Cum'a, 175; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl, s.431, 206/706.

⁶⁸ Nesât, es-Sünenü'l-Kübra, Cum'a, 175; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl, s.431, 206/706.

⁶⁹ Nesât, es-Sünenü'l-Kübra, Cum'a, 175; Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl, s.431, 206/706.

7. Rivayet

حدثنا محمد بن أبي حرملة القلزمي بمدينة القلزم حدثنا محمد بن سليمان عن محمد بن سليمان بن بنت مطر حدثنا أبو معاوية عن داود بن أبي هند عن أبي الزبير عن جابر قال : كان النبي صلى الله عليه وسلم لا ينام حتى يقرأ الم تنزيل السجدة وتبارك الذي بيده الملك⁷⁰ لم يروه عن داود بن أبي هند إلا معاوية تفرد به بن بنت مطر

(Taberânî dedi ki) Bize Muhammed b. Ebû Harmele el-Kalzûmî'den, ona da Muhammed b. Süleymân'dan, ona da Muhammed b. Süleymân b. bnt. Matar'dan, ona da Ebû Muaviye'den, ona da Dâvûd b. Ebû Hind'den, ona da Ebû Zübeyr'den: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece tenzilu's-Secde ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Dâvûd b. Ebû Hind →Ebû Muaviye →Muhammed b. Süleymân b. bnt. Matar →Muhammed b. Süleymân →Muhammed b. Ebû Harmele el-Kalzûmî →TABERÂNÎ

8. Rivayet

وبه عن عبد الحميد بن جعفر عن أبي الزبير عن جابر : أن النبي كان لا ينام حتى يقرأ ألم تنزيل السجدة وتبارك الذي بيده الملك⁷¹

(Taberânî dedi ki) Bize Abdü'l-Hamîd b. Ca'fer'den, ona da Ebû Zübeyr'den: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece tenzilu's-secde ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Abdü'l-Hamîd b. Ca'fer →TABERÂNÎ

9. Rivayet

حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ ، عَنْ لَيْثٍ ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ ، عَنْ جَابِرٍ ، قَالَ : كَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ : { الم تَنْزِيلٌ } ، وَتَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ }⁷²

(Ebû Şeybe dedi ki) Bize Ebû Muâviye rivayet etti, o da Leys'den, o da Ebû Zübeyr'den: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece tenzilu's-Secde ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hz. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Leys →Ebû Muâviye →EBÛ ŞEYBE

10. Rivayet

أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَلِيُّ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ عَلِيٍّ الْمَقْرِي، أَخْبَرَنَا الْحَسَنُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ إِسْحَاقَ، حَدَّثَنَا يُوسُفُ بْنُ يَغْفُوبَ، حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ أَبِي بَكْرٍ، حَدَّثَنَا مُعْتَمِرٌ، عَنْ لَيْثٍ، عَنْ أَبِي الزُّبَيْرِ، عَنْ جَابِرٍ " أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ: الم تَنْزِيلُ السَّجْدَةِ، وَتَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ " ⁷³

(Beyhakî dedi ki) Bize Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî el-Mukrî haber verdi, o da Hasan b. Muhammed b. İshâk'tan, o da Yûsuf b. Ya'kûb'tan, o da Muhammed b. Ebû Bekr'den,

⁷⁰ Taberânî, Ebu'l-Kasım Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, I-II, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut,1983, II/159.

⁷¹ Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsât*, I-X, Thk: Ebu Muâz Târik b. `Avdullah b. Muhammed, Ebu'l-Fadl Ebdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Daru'l-Harameyn, Kahire,1995, II, 132.

⁷² Ebû Şeybe, İbn Ebi Şeybe, Ebubekir Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef li'bnî Ebi Şeybe*, Thk: Muhammed Avvame, I-XXVI, Daru Kurtuba, 1. Baskı, Beyrut, 2006, XV, 383.

⁷³ Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyn, *el-Câmi li Şuabi'l-İmân*, Thk: Abdulali Abdulhamid el-Hâmîd, I-XIV, Mektebetü'r-Rüşd, 1. Baskı, Riyad,2003, IV, 91.

o da Mu'temir'den, o da Leys'den, o da Ebû Zübeyr'den haber verdiğine göre: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece tenzilu's-Secde ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hız. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Leys →Mu'temir →Muhammed b. Ebû Bekr →Yûsuf b. Ya'kûb →Hasan b. Muhammed b. İshâk →Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî el-Mukrî →BEYHAKÎ

11. Rivayet

أَخْبَرَنَا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ الْحَافِظُ، حَدَّثَنَا جَعْفَرُ بْنُ مُحَمَّدٍ بْنِ نَصْرِ الْخَوَّاصِ، حَدَّثَنَا الْحَارِثُ بْنُ أَبِي أُسَامَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو النَّضْرِ هَاشِمُ بْنُ الْقَاسِمِ، حَدَّثَنَا أَبُو حَيْثِمَةَ رُهِيرُ بْنُ مُعَاوِيَةَ، قَالَ: قُلْتُ لِأَبِي الزُّبَيْرِ: أَسَمِعْتَ جَابِرًا يَذْكُرُ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ: أَلَمْ تَنْزِيلِ السَّجْدَةِ وَتَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ " قَالَ أَبُو الزُّبَيْرِ: حَدَّثَنِيهِ صَفْوَانُ أَوْ ابْنُ صَفْوَانَ⁷⁴

(Beyhakî dedi ki) Bize Ebû Abdullâh el-Hâfız haber verdi. O da Ca'fer b. Muhammed'den, o da Hâris b. Ebû Üsâme'den, o da Ebu'n-Nadr Hâşim b. El-Kâsım'dan, o da Ebû Hayseme Züheyir b. Muâviye'den haber verdiğine göre: Zübeyr'e Câbir (r.a.)'ın "Nebi (s.a.v.) Elif lam mim tenzil ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dediğini işittin mi? dedim. Ebû Zübeyr: "onu Safvân veya İbn Safvân baba söyledi" dedi.

Hız. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Ebû Hayseme Züheyir b. Muâviye →Ebu'n-Nadr Hâşim b. El-Kâsım →Hâris b. Ebû Üsâme →Ca'fer b. Muhammed →Ebû Abdullâh el-Hâfız →BEYHAKÎ

12. Rivayet

حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ حَدَّثَنِي أَبِي ثَنَا أَسْوَدُ بْنُ عَامِرٍ ثَنَا حَسَنُ بْنُ صَالِحٍ عَنِ ابْنِ أَبِي الزُّبَيْرِ عَنِ جَابِرٍ قَالَ: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنَامُ حَتَّى يَقْرَأَ أَلَمْ تَنْزِيلِ السَّجْدَةِ وَتَبَارَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ⁷⁵ تَعْلِيقُ شُعَيْبِ الْأَرْنَؤُوطِ: حَدِيثٌ صَحِيحٌ وَهَذَا إِسْنَادٌ ضَعِيفٌ لضعف اللبث: وهو ابن أبي سليم

(Ahmed b. Hanbel dedi ki) Bize Abdullah babasından, o da Esved b. Âmir'den, o da Hasen b. Sâlih'ten, o da Leys'den, o da Ebû Zübeyr'den haber verdiğine göre: Câbir (r.a.) "Nebi (s.a.v.) her gece tenzilu's-Secde ve tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı." dedi.

Hız. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →Leys →Hasen b. Sâlih →Esved b. Âmir →babası →Abdullah →AHMED B. HANBEL

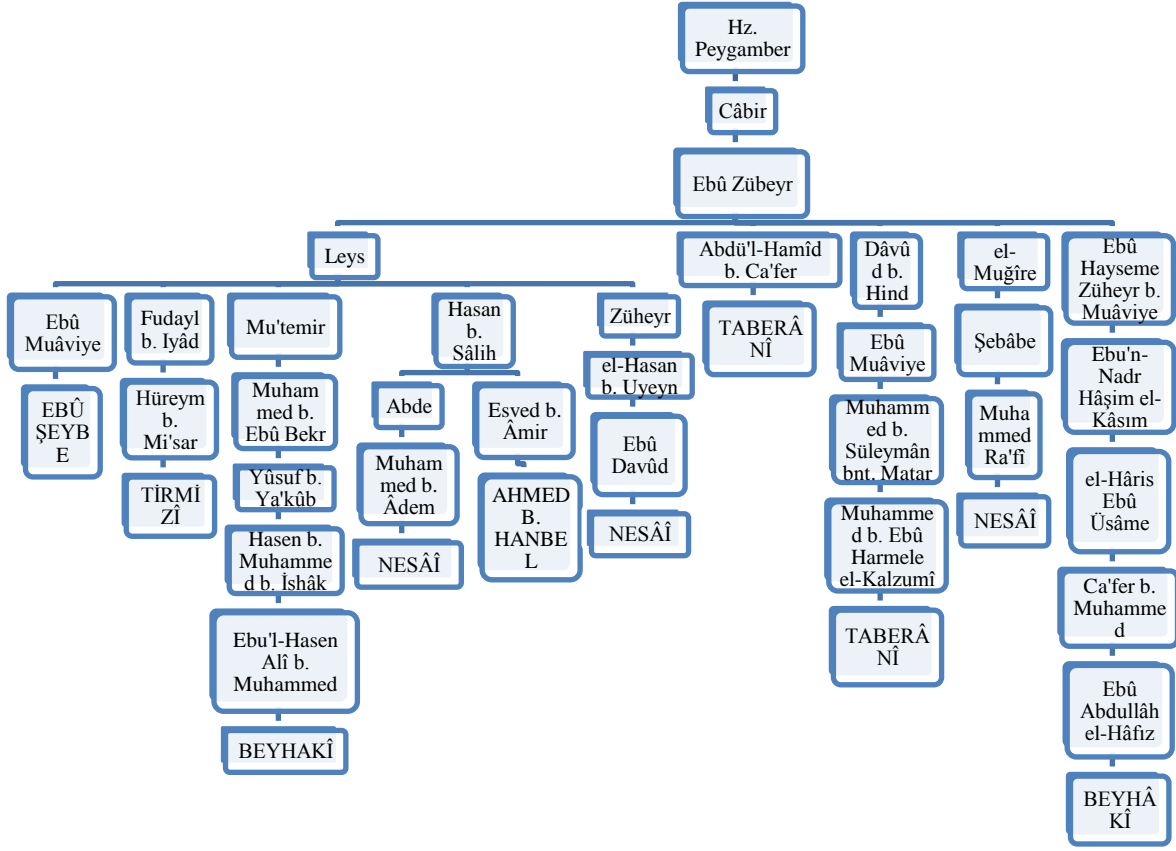
2.2.2.2. İsnad şeması

Câbir (r.a.)'dan gelen rivayetleri, eserlerine alan müellifleriyle beraber şema üzerinde şöyle gösterebiliriz:

⁷⁴ Beyhakî, Şuabü'l-İmân, IV, 92.

⁷⁵ Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 14700.

2.2.2.3. Râvîlerin değerlendirilmesi

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Fudayl b. İyâd → Hüreym b. Mis'ar → TİRMİZİ

Câbir b. Abdullah(ö. 78/697)

Ebû Abdillâh Câbir b. Abdillâh b. Amr b. Harâm el-Ensârî, en çok hadis rivayet eden sahâbîlerden biridir. Câbir b. Abdullah Resûl-i Ekrem'in özel iltifat ve ilgisine mazhar olan sahâbîlerdendir. Câbir b. Abdullah Hz. Peygamber'den, Hz. Ebû Bekir, Ömer, Ali, Ebû Ubeyde b. Cerrâh, Muâz b. Cebel, Zübeyr b. Avvâm ve diğer sahâbîlerden pek çok hadis rivayet etmiştir. Binden fazla hadis nakleden altı sahâbîden (müksirûn*) biri olarak 1540 rivayeti hadis külliyyatında yer almıştır. Rivayet ettiği hadislerden elli sekizi Buhârî ve Müslim'de, ayrıca yirmi altısı yalnız Sahîh-i Buhârî'de, 126'sı da Sahîh-i Müslim'de yer almaktadır. Rivayetleri toplu olarak da Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde bulunmaktadır (III, 292-400). Mescid-i Nebevî'de bir ilim meclisi oluşturan Câbir'den faydalanan tâbîiler arasında oğulları Abdurrahman, Akil ve Muhammed ile Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Ebû Rebâh, Hasan-ı Basrî, Muhammed b.

Münkedir, Bilâl b. Sa'd, Mücâhid, Şa'bî, Tâvûs b. Keysân ve Muhammed el-Bâkır gibi âlimler vardır.⁷⁶

Ebû Zübeyr (ö. 124)

Muhammed b. Müslim b. Tedrüs el-kureşî, Ebû Zübeyr el-Medenî künyesiyle tanınan tabiundur. Enes b. Mâlik, Câbir b. Abdullah, sehl b. Sa'd, Abdu'r-Rahmân b. Ezher'den rivayet almıştır. On tane sahâbi görmüştür.⁷⁷ Ebân b. Sâlih, İbrâhîm b. İsmâîl, İbrâhîm b. Sa'd, Sâlih b. Keysân, İkrime b. Saîd gibi pek çok kimse ondan hadis rivayet etmiştir.⁷⁸ İbn Hacer "sadûk ancak tedlis yapıyor"⁷⁹ İclî "itkânı ve celali üzerinde ittifak vardır"⁸⁰ Ahmed b. Habnel "leyse bihi be's", Yahyâ b. Maîn "sika"⁸¹ demişlerdir.

Leys (ö. 138)

Leys b. Ebû Süleyym b. Züneym el-Kureşî, Ebû Bukeyr olarak tanınmıştır. Sâbit b. Aclân, Tâvûs b. Keysân, Talha b. Musarrif, İkrime, Muhammed b. Beşîr gibi kimselerden rivayet etmiştir. Kensisinden İsmâîl b. Ayyâş, Sa'leb b. Süheyl, Ebu'l-Ahves, Şu'be b. Haccâc gibi kimseler rivayet almıştır. Ahmed b. Hanbel "hadiste muzdariptir ama insanlar ondan hadis rivayet ediyor", Osmân Ebû Şeybe "ihtilâtı çoktur", Yahyâ b. Maîn "zayıf", Ebû Zür'a "muzdarip"⁸² İbn Hacer "sadûk, ciddi ihtilâtı vardır"⁸³ İclî "câizü'l-hadîs"⁸⁴ demişlerdir. Duâfa kitaplarında yer almaktadır.⁸⁵

Fudayl b. İyâd (ö. 187)

Fudayl b. İyâd b. Mes'ûd b. Bişr et-Temîmî, künyesi Ebû Alî'dir. Zühd sahibi bir insan bilinmektedir. Mansûr, A'meş ve Huseyn'den rivayet almış, ondan da İbn Mübârek, Yahy'a el-Kattân, Hüseyin el-Cûfî, Ahmed b. Abdullah, el-Hamîdî rivayet etmiştir. İclî "sika, salih",⁸⁶ Süfyân b. Uyeyne ve Dârekutnî "sika", Abdu'r-Rahmân Mehdî "Salih adam", Ebû Hâtîm "Sadûk", Nesâî "sika, me'mun, salih adam",⁸⁷ İbn Hacer "sika"⁸⁸ demişlerdir.

Hüreyim b. Mis'âr

Hüreyim b. Mis'âr el-Ezdî, künyesi Ebû Abdullah et-Tirmizî'dir. Fudayl b. İyâd'ın hizmetlisidir. Abdullah b. Vehb, Fudayl b. İyâd, Abdülaziz b. Muhammed'ten

⁷⁶ Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, II, 207; İbn Hacer, *el-İsâbe* I, 434-435; a.mlf. , *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 42-43; IV, 152-215; Zehebî, *Siyer-i A'lami'n-Nübelâ*, Thk: Muhammed Eymen eş-Şibrâvî, I-XVIII, Dâru'l- Hadis, 1. Baskı, Kahire,2006, III, 189-194; a.mlf. , *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 43-44.

⁷⁷ İbn Hibbân, *Sikât*, V, 349-350.

⁷⁸ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXVI, 419- 443;Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 220-221.

⁷⁹ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.440; a.mlf. , *Tehzîbü't-Tehzîb*, IX, 445-451.

⁸⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 253.

⁸¹ İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VIII, 74-78-76.

⁸² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 279-288.

⁸³ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.400; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, VII, 246.

⁸⁴ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 231.

⁸⁵ Bkz. Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIV, 279.

⁸⁶ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 208.

⁸⁷ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXIII, 281-299; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 73; İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 315; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I,245-246.

⁸⁸ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.383.

rivayet etmiştir. Tirmizî, Ahmed b. Abdullah, Ca'fer b. Muhammed b. rivayet etmiştir. Zehebî ve Ebû Hâtim "sika",⁸⁹ İbn Hacer "makbûl"⁹⁰ demişlerdir. İbn Hibbân eserine almıştır.⁹¹

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Ebû Muâviye → EBÛ ŞEYBE

Ebû Muâviye (ö. 194)

Muhammed b. Hazim et-Temîmî, künyesi Ebû Muâviye'dir. Beşşâ b. Küddâm, Ca'fer b. Bürgân, Sa'd bi Saîd, Süleymân el-A'meş'den rivayet almıştır. Osman ed-Dârimî, "İbn Maîn'e, el-A'meş'in hadisleri konusunda, sence Ebu Muaviye mi daha iyi Veki' mi? diye sordum, Ebu Muaviye Veki'den daha iyi bilir, Veki' ise sika bir râvîdir, dedi" demiştir. Ahmed b. Hanbel "Kur'an hâfızı, A'meş'in hadisleri dışında muzdariptir", Yakub b. Şeybe "sikâttandır, tedlisi olabilir, icrayı benimser", Nesâî "sika", Ebû Dâvûd "Mürchie", İbn Hıraş "sadûk, A'meş'in hadisleri dışında muzdariptir", İclî "Kûfî, sikadır, Mürchieyi benimser, onda kavli leyyindir"⁹² İbn Hibbân "hâfız, mutkîn fakat habis bir mürchie idi"⁹³, İbn Sa'd "sika, tedlisi çok, mürchie idi"⁹⁴ demişlerdir.

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Hasen b. Sâlih → Abde → Muhammed b. Âdem → NESÂÎ

El-Hasen b. Salih (ö.169/785)

El-Hasen b. Sâlih b. Sâlih b. Hayy b. Şüfeyy el-Hemdânî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Babası Sâlih b. Sâlih, Ebû İshâk, Amr b. Dînar, Asım el-Ahvel, İsmâîl es-Süddî, Muhammed b. Amr b. Alkame, Leys b. Ebi Selîm, Süheyl b. Ebi Salih, Saîd b. Ebi Arûbe'den rivâyete almıştır. Kendisinden; Abdullah İbnu'l-Mübârek, Humeyd b. Abdurrahman er-Ruâsî, Veki' b. el-Cerrâh, Yahya b. Âdem, Abdullah b. Davud el-Harîbî, Ubeydullah b. Musa, Ebu Nuaym, Kabîsa b. Akabe ve Ahmed b. Yunus gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır. Yedinci tabakadan sika, fakih ve âbid bir râvîdir. Ancak "teşeyyü"⁹⁵ ile itham edilmiştir. Yahyâ b. Saîd el-Kattân, "Süfyân es-Sevrî onun hakkında olumsuz şeyler söylediler" demiştir. Ahmed b. Yunus onun hakkında şunları söylemiştir; "Onunla yirmi sene beraber oldum bir defa kafasını göğe kaldırdığını, dünyadan bahsettiğini görmedim. Hiç doğmasaymış daha iyiymiş, çünkü Cuma namazını terk eder ve halka zulmeden yöneticilere karşı başkaldırmak gerektiğini savunurdu". Ali b. el-Ca'd şunu anlatmıştır: "el-Hasan'dan duyduğum bir hadisi Zâide'ye rivayet ettiğimde kızdı ve bana dedi ki: Sana bir daha asla hadis okumayacağım". Ebu Musa onun için, "Yahya ve Abdurrahman'ın, el-Hasan b. Salih'den herhangi bir şey rivayet ettiğini görmedim" demiştir. Ahmed b. Hanbel,

⁸⁹ Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXX, 181.

⁹⁰ İbn Hacer, *et-Takrîb*, s.502.

⁹¹ İbn Hibbân, *Sikât*, IX, 245.

⁹² Mizzî, *Tehzîbü'l-Kemâl*, XXV, 123-133; Buhârî, *et-Târîhu'l-Kebîr*, I, 74-75; İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, II, 236; İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, VII, 246-248.

⁹³ İbn Hibbân, *Sikât*, VII, 137-139.

⁹⁴ İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, Beyrût: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye 2004, III, 551-552.

⁹⁵ Şia görüşlü olmak demektir. Bkz. İbn Hacer, *Takrîb*, 101/1250.

“Hasan sika bir râvîdir, kardeşi de sika’dır” demiştir. İbrahim b. el-Necîd, Yahya b. Maîn’den “(el-Hasan) sika ve me’mun bir râvîdir” dediğini nakletmiştir. Ebû Hâtim onun için “sika, hâfız ve mutkin bir râvîdir” demiştir. Nesaî ise onun hakkında, “sika bir râvîdir” değerlendirmesi yapmıştır.⁹⁶

Abde (ö.187)

Abde b. Süleymân el-Kilâbî, künyesi Ebû Muhammed el-Kûfî’dir. İsmi Abdu’r-Rahmân, lakabı Abde denilmiştir. A’meş, Hişâm b. Urve, İbn Ebû Arûbe ve İbn Ebû Hâlid’den rivayet almıştır. Yûsuf b. Adiy, Nuaym b. Hammâd ve Ebû Bekr b. Ebû Şeybe’de ondan rivayet etmiştir.⁹⁷ Yahyâ b. Maîn ve Muhammed b. Sa’d “sika”, Ahmed b. Hanbel “sika sika”,⁹⁸ İbn Hacer “sika, sebt”⁹⁹ İclî “sika” demişlerdir.¹⁰⁰

Muhammed b. Âdem (ö. 250)

Muhammed b. Âdem b. Süleymân el-Cühenî. Alî b. Abbâs, İbn Mübârek’ten rivayet etmiştir. Kendisinden Ebû Dâvûd, Nesâî, Fadl b. Abbâs rivayet etmiştir. Ebû Hâtim¹⁰¹ ve Nesâî “sika”, Nesâî başka bir zaman “sadûk, la be’s bih”, Ebû Bekr b. Ebû Dâvûd “ebdaldendi”, demişlerdir.¹⁰²

Hiz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Hasen B. Sâlih → Esved B. Âmir → Babası → Abdullah → Ahmed B. Hanbel

Esved b. Âmir (ö. 208)

Esved b. Âmir, lakabı Şâzân, künyesi Ebû Abdu’r-Rahmân ei-Şâmî’dir. İsrâîl b. Yûnus, Eyyûb b. Utbe, Cerîr b. Hâzim, Abdullah b. Mübârek, Şerîk b. Abdullah, Şu’be b. Haccâc, Talha b. Urve’den rivâyet almıştır. Ahmed b. Hanbel ve Alî b. el-Medîni “sika”, Yahyâ b Maîn “la be’s bih”, Ebû Hâtim “sadûk ve salih”¹⁰³ İbn Hacer “sika”¹⁰⁴ demişlerdir.

Hiz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Abdü’l-Hamîd B. Ca’fer → Taberânî

Abdü’l-Hamîd b. Ca’fer (ö. 153)

Abdü’l-Hamîd b. Ca’fer b. Abdullah b. Hakem el-Ensârî, künyesi Ebu’l-Fadl’dır. Zühayr b. Temîr, İmrân b. Ebû Enes, Yayıâ b. Saîd, Vehb b. Keysân, Hişâm b.

⁹⁶ Buhârî, *et-Tarihü’l-Kebîr*, II, 295/ 2521; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, III, 20/ 2361; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VI, 164; Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, VI, 177-190/ 1238; Zehebî, *Mîzanu’l-İ’tidal f. Nakdi’r- Rical*, Thk: Muhammed Rıdvan Arksûsî, Ammâr Rihâvî, Çıyâs el-Hâc Ahmed, Fâdî el-Mağribî, Muhammed Berekât, I-V, Daru’r-Risaleti’l-Âlemiyye, 1. Baskı, Dımeşk, 2009, I, 454, 1786; a.mlf., *Tezkiretu’l-Huffâz*, I, 216, 203; a.mlf. , *Siyer*, VII, 52/ 1135; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzîb*, II, 41/ 1480; a.mlf. , *Takrîb*, 101/ 1250.

⁹⁷ Buhârî, *et-Tarihü’l-Kebîr*, II, 1879; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 164.

⁹⁸ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XVIII, 530-534/ 3618; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VI, 89/ 457.

⁹⁹ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 310/4269.

¹⁰⁰ İclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 108/ 1149.

¹⁰¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VII, 209/ 1157.

¹⁰² Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, XXIV, 391-393/ 5051; İbn Hacer, *Tehzibu’t-Tehzîb*, III, 502.

¹⁰³ Mizzî, *Tehzibu’l-Kemâl*, III, 226-227/503; Buhârî, *et-Tarihü’l-Kebîr*, I, 448/1431; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, II, 294/1431.

¹⁰⁴ İbn Hacer, *Takrîb*, s. 50/503.

Urve'den rivayet almıştır. Kendisinden Hammâd b. Zeyd, Hâlid b el-Hâris, Saîd b. Yahya rivayet almıştır. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî "sika, leyse bihi be's (zararı yok), kadercilikle suçlanmıştır", Yahyâ b. Saîd "kadercilikle suçlanmıştır", Ebû Hâtim "Mahallühû es-sıdk" (böylesine sâdik denebilir),¹⁰⁵ İbn Hacer "Sadûkun" (doğru sözlüdür), kadercilikle itham edilmiştir, vehmi de olabilir"¹⁰⁶ demişlerdir. Duâfâ kitaplarında adı geçmektedir.¹⁰⁷

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Dâvûd b. Ebû Hind → Ebû Muaviye → Muhammed b. Süleymân b. bnt. Matar → Muhammed b. Süleymân → Muhammed b. Ebû Harmele el-Kalzûmî → TABERÂNÎ

Dâvûd b. Ebû Hind (ö. 140)

İsmi Dâvûd b. Uzâfir'dir ve Tahmân el-Kuşrî Ebû Bekr denilmiştir. Hasan el-Basrî, Zürrâre b. Evfâ, Muhammed b. Sîrîn, Saîd el-Müseyyeb, Mekhûl eş-Şâmî gibi pek çok kişiden rivayet etmiştir. Kendisinden de Süfyân-ı es-Sevrî, Şu'be b. El-Haccâc, Bîşr b. Mufaddal gibi kişiler rivayet etmişlerdir. Ahmed b. Hanbel "sika, sika", Nesâî, Ebû Zür'a ve Yahyâ b. Maîn "sika", Süfyân-ı es-Sevrî "Basra'nın hâfızlarındandır",¹⁰⁸ İbn Hacer "sika, mutkin, sonradan vehmi var",¹⁰⁹ İclî "sika, senedi iyidir"¹¹⁰ demişlerdir.

Muhammed b. Süleymân bnt. Matar (ö. 265)

Muhammed b. Süleymân b. Hişâm b. Süleymân eş-Şatavî, lakabı İbn bnt. Matar'dır. İshâk b. Yûsuf, Vekî' b. El-Cerrâh, Ebu Muâviye gibi kimselerden hadis rivayet etmiş, kendisinden de İbn Mâce, Muharrimî gibi kimseler rivayette bulunmuşlardır. Neysâbûri "zayıf", İbn Hibbân "münkeru'l-hadis (hadisi münkerdir)", Ebû Ahmed b. Adiy "hadis çalıyor, sika kimselerden alarak birleştiriyor",¹¹¹ İbn Hibbân "ihticac etmek caiz değil",¹¹² İbn Hacer "zayıf"¹¹³ demişlerdir.

Muhammed b. Ebû Harmele el-Kalzûmî

Bu râvî hakkında kaynaklarda bilgiye rastlanmadı. (Meçhûlü'l-hâl)

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Leys → Mu'temir → Muhammed b. Ebû Bekr → Yûsuf b. Ya'kûb → Hasan b. Muhammed b. İshâk → Ebu'l-Hasan b. Muhammed → BEYHAKÎ

¹⁰⁵ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XVI, 416-420/3709.

¹⁰⁶ İbnHacer, *Takrîb*, s. 275/ 3756.

¹⁰⁷ Bkz. el-A'kîlî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd, *ed-Duâfâ*, thk: Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Dâru's-Samîğî, Riyâd, 1998, III,799/ 1002; İbnü'l-Cevzî, Cemaluddîn Ebu'l-Ferc Abdurrahmân Alî b. Muhammed, *Kitâbu'd-Duâfâi ve'l-Metrûkîn*, Thk: Ebu'l-Fedâ, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût,1986, III, 85/ 1832.

¹⁰⁸ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, VIII, 461-466/1790; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhve't-Ta'dil*, III, 411/ 1881.

¹⁰⁹ İbnHacer, *Takrîb*, s. 140/ 1817.

¹¹⁰ İclî, *Ma'rifetü's-Sikât*, I, 342/ 428.

¹¹¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXV, 311/ 5263.

¹¹² İbnü'l-Cevzî, *Kitâbu'd-Duâfâi ve'l-Metrûkîn*, III, 69/3030.

¹¹³ İbnHacer, *Takrîb*, s. 417/ 5931.

Mu'temir (ö. 187)

Mu'temir b. Süleymân b. Tarhân et-Teymî, lakabı Tufeyl'dir. Babası, Leys b. Süleym ve Mansûr'dan hadis işitmiş, kendisinden İbn Mübarek, Abdü'r-Rezzâk, Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir.¹¹⁴ Zehebî "sika, mutkin, çok ibadet eden, vera sahibi birisidir",¹¹⁵ Yahyâ b. Maîn "sika", Ebû Hâtim "sika, sadûk", Muhammed b. Sa'd "sika",¹¹⁶ İbn Hacer "sika"¹¹⁷ demişlerdir.

Muhammed b. Ebû Bekr (ö. 234)

Muhammed b. Ebû Bekr b. Alî b. A'tâ b. Mukaddem el-Mukaddemî, künyesi Ebû Abdullah es-Sakafî'dir. Asâm b. Alî ve Mu'temir, Hammâd b. Zeyd, Ca'fer b. Süleymân'dan rivayet almıştır.¹¹⁸ Hasan b. Süfyân ve Ebû Ya'lâ ondan rivayet etmiştir.¹¹⁹ Ebû Hâtim "sâlihu'l-hadis",¹²⁰ Yahyâ b. Maîn "sadûk", Ebû Zür'a "sika",¹²¹ İbn Hacer "sika"¹²² demişlerdir.

Yûsuf b. Ya'kûb (ö. 297)

Yûsuf b. Ya'kûb b. İsmâîl el-Kâdî, künyesi Ebû Muhammed'dir. İmâm, Hâfız olan Yûsuf el-Kâdî, Ebû Amr es-Semâk, Ebû bekr eş-Şâfî, Taberânî ve İbn Mûsâ'dan rivayet almıştır. Hatîb "sika, sâlim, afîf, sedîdü'l-ahkâm" demiştir.¹²³

El-Hasen b. Muhammed b. İshâk (ö. 346)

Hasen b. Muhammed b. İshâk el-Ezherî için, "sika muhaddis" denilmiştir.¹²⁴

Ebu'l-Hasan Alî b. Muhammed b. Alî el-Mukrî(ö. 420)

Alî b. Muhammed b. Alî b. Hüzeyl, künyesi Ebu'l-Hasen'dir.¹²⁵

Hız. Muhammed →Câbir →Ebû Zübeyr →el-Muğîre →Şebâbe →Muhammed b. Rafî →NESÂÎ

Muğîre

Muğîre b. Müslim el-Kasemî, künyesi Ebû Seleme'dir. İkrime'den rivayet etmiş, kendisinden de Süfyân es-Sevrî, İbn Mübârek ve Mervân b. Muâviye rivayet etmiştir.¹²⁶ Ahmed b. Hanbel " onda bir beis görmedim", Yahyâ b. Maîn bir defa "sika"

¹¹⁴ Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebîr*, VIII, 49/ 2110; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 521.

¹¹⁵ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 266/ 301.

¹¹⁶ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXVIII, 250-255/ 6080.

¹¹⁷ İbnHacer, *Takrîb*, s. 471/ 6785.

¹¹⁸ Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebîr*, I, 49/ 97.

¹¹⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 85.

¹²⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhve't-Ta'dîl*, VII, 213/ 1178.

¹²¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXIV, 534/ 5094.

¹²² İbnHacer, *Takrîb*, s. 406/ 5761.

¹²³ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 660/ 680.

¹²⁴ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, VI, 115/ 1879.

¹²⁵ Zehebî, *Siyer-i A'lami'n-Nübelâ*, Thk: Şuayb el-Arnâvûd, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrût,1985, XX, 323/ 506.

¹²⁶ Buhârî, *et-Tarihü'l-Kebîr*, VII, 324/ 1392.

bir defa “sadûk”, Dârakutnî “la be’sse bih”, Ebû Hâtim “salihu’l-hadis, sadûk”¹²⁷ İbn Hacer “sadûk”,¹²⁸ Iclî “sika”¹²⁹ demişlerdir.

Şebâbe (ö. 204)

Şebâbe b. Sevvâr, Yahyâ b. Maîn “sika”, Abdu’r-Rahmân b. Yûsuf “Ahmed b. Hanbel ondan razı değildi, sadûk, salihu’l-hadistir”, Muhammed b. Sa’d “ sika ve mürchie idi”, Ebû Hâtim “sadûk, hadisi yazılır, ihticac edilmez”¹³⁰ Iclî “sika, mürchie idi”¹³¹, İbn Hacer “sika, hâfız, mürchie olmakla itham edilmiştir”¹³² demişlerdir. Duafâ kitaplarında zikredilmiştir.¹³³

Muhammed b. Râfi’ (ö. 240)

Muhammed b. Râfi’ b. Ebû Zeyd el-Kuşeyrî, lakabı Ebû Zeyden-Neysâbûrî’dir. Abdullah b. Nâfi’, Abdullah b. Keysân’dan rivayet etmiş, kendisinden de Ebû Zür’a ve Ahmed b. Seleme rivayet etmiştir.¹³⁴ Nesâî “sika”, Ebû Zür’a “şeyh, sadûk”¹³⁵ İbn Hibbân “takvalı ve faziletlidir”,¹³⁶ Zehebî “ hâfız”¹³⁷ demişlerdir.

Hz. Muhammed → Câbir → Züheyr → el-Hasen b. Uyeyn → Ebû Dâvûd → NESÂÎ

Züheyr (ö. 172)

Züheyr b. Muâviye b. Hudeyc, künyesi Ebû Hayseme el-Kûffî’dir. Yahyâ b. Maîn “sika”, Ebû Zür’a “sikadır, ancak Ebû İshâk’ın ihtilatından sonra hadis hadis dinledi”, Ebû Hâtim “Ebû İshâk’ın hadisi hariç bize her şeyde en sevimlidir”, Nesâî “ sika sebt”¹³⁸ İbn Hacer “Ebû İshâk’ın semai hariç sika sebttir”,¹³⁹ Iclî “sika, me’mûn”¹⁴⁰ demişlerdir.

El-Hasen

Hasen b. Muhammed b. A’yen, künyesi Ebû Alî el-Kureşî’dir. Züheyr b. Muâviye, Ma’kel’den rivayet almıştır. Ebû Zür’a “onu tanıdım fakat ondan bir şey yazmadım”¹⁴¹ demiştir.

¹²⁷ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXVIII, 394-397/ 6142; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-Ta’dil*, VIII, 229/ 1031; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 466.

¹²⁸ İbnHacer, *Takrîb*, s.475/ 6840.

¹²⁹ Iclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, II, 293/ 1776.

¹³⁰ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XII, 343-349/ 2864.

¹³¹ Iclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, I, 447/ 713.

¹³² İbnHacer, *Takrîb*, s.204/ 2733.

¹³³ Akilî, *Duafâü’l-Kebîr*, II, 195/ 719; İbnü’l-Cevzî, *ed-Duafâ ve’l-Metrûkîn*, II, 37/ 1637.

¹³⁴ Buhârî, *et-Târîhu’l-Kebîr*, I, 82/ 218; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhoe’t-Ta’dil*, VII, 254/ 1391.

¹³⁵ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, XXV, 192-195/ 5209.

¹³⁶ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 102.

¹³⁷ Zehebî, *Tezkiretü’l-Huffâz*, II, 509/ 525.

¹³⁸ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, IX, 420-425/ 2019.

¹³⁹ İbnHacer, *Takrîb*, s.158/ 2051.

¹⁴⁰ Iclî, *Ma’rifetü’s-Sikât*, I, 372/504.

¹⁴¹ Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl*, VI, 306/ 1268; İbnE bî Hâtim, *el-Cerhoe’t-Ta’dil*, III, 35/150; İbn Hacer, *Tehzîbu’t-Tehzîb*, I, 413.

Ebû Dâvûd

Süleymân b. Seyf b. Yahyâ b. Dirhem Et-Tâî. Yezîd b. Hârûn, Ca'fer b. Avn'dan hadis dinlemiştir. Nesâî kendisinden çok rivayet almıştır. Nesâî "sika", Zehebî "hâfız, sika",¹⁴² İbn Hacer "sika, hâfız"¹⁴³ demişlerdir.

Hz. Muhammed → Câbir → Ebû Zübeyr → Ebû Hayseme Züheyr b. Muâviye → Ebu'n-Nadr Hâşim b. El-Kâsım → Hâris b. Ebû Üsâme → Ca'fer b. Muhammed → Ebû Abdullâh el-Hâfız → BEYHAKÎ

Ebu'n-Nadr Hâşim el-Kâsım (ö. 207)

Hâşim b. el-Kasım b. Müslim el-Leysî, künyesi Ebu'n-Nadr el-Bağdâdî'dir. İkrime b. Ammâr, Harîz b. Osman, Verkâ' b. Ömer, Abdurrahman b. Abdullah b. Dînâr, Züheyr b. Muâviye, Ubeydullah b.el-Eşca'î'den rivayet almıştır. Kendisinden oğlu ya da torunu Ebu Bekir b. Ebi'n-Nadr, Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhûye, Ali b. el-Medînî, Yahya b. Maîn, Ebubekir b. Ebi Şeybe, Ebu Hayseme, Mahmud b. Ğaylân, Muhammed b. Râfi', Ahmed b. Ömer es-Simsâr, Ebu Mes'ud er-Râzî gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır. İbn Hibbân onu *es-Sikât*'ında zikretmiştir. İbn Maîn, İbnü'l-Medînî, İbn Sa'd, Ebu Hâtim ve İbn Kâni` onun hakkında, "sika bir râvîdir" demişlerdir. İbn Abdilberr, "sadûk olduğunda ittifak vardır" demiş, Nesâî "le be'se bih" demiş, Hâkim ise "hadiste sebt hâfız bir râvîdir" demiştir.¹⁴⁴

el-Hâris Ebû Üsâme(ö.282/895)

Hâris b. Muhammed b. Dâhir b. Ebû Üsâme, künyesi Ebu Muhammed et-Temîmî'dir. Abdulvehhâb b. Atâ, Bişr b. Ömer ez-Zührî, Yezid b. Harun, Ravh b. Ubâde, Kesîr b. Hişâm, Muhammed b. Ömer el-Vâkîdî, Ebu'n-Nadr, Ebu Nûh Kurâd, Ebu Nuaym, Müslim b. İbrahim'den rivayet almıştır. Hâfız, sadûk, âlim bir râvîdir. Meşhur "*el-Müsnedü'l-Hâris*"'in sahibidir. Darekutnî onun için, "sika bir râvîdir" demiştir. Muhammed b. Muhammed b. Mâlik el-İşkâfî, "İbrahim el-Harbî'ye el-Hâris b. Muhammed'i sordum ve rivayete karşılık para alıyor dedim? Ondan hadis dinle çünkü o sika bir râvîdir, dedi" demiştir. Ebu'l-Feth el-Ezdî onun için, o zayıf bir râvîdir, hocalarımızdan ondan hadis rivayet edeni görmedim" demiştir. Zehebî *Siyer*'de bu söze şu karşılığı vermiştir: "Bu rastgele söylenmiş bir sözdür. el-Ezdî kendi zayıflığından habersizdir." İbn Hazm el-Muhallâ adlı eserde onun için "zayıf" demiştir. Zehebî ise onun hakkında, "la be'se bih bir râvîdir, hadisleri istikamet üzeredir" değerlendirmesi yapmıştır.¹⁴⁵

Ca'fer b. Muhammed

Ca'fer b. Muhammed hakkında ise bilgiye ulaşamamıştır.

¹⁴² Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 593/ 616; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XI, 416/ 2528; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerhve't-Ta'dîl*, IV, 122/ 530

¹⁴³ İbn Hacer, *Takrîb*, s.192/2571.

¹⁴⁴ Buharî, *et-Tarîhu'l-kebir*, VIII, 235, 2844; İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, IX, 130, 16101; İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 243; Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, XXX, 130, 6540; Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, I, 359, 350; İbn Hacer, *Tehzîbu't-tehzîb*, VI, 620, 8523; a.mlf., *Takrîb*, 7256.

¹⁴⁵ Zehebî, *Siyer*, X, 435, 2403; a.mlf., *Tezkiretü'l-Huffâz*, II, 619, 646; a.mlf., *Mîzan*, I, 405, 1569.

Ebû Abdullâh el-Hâfız (ö. 405/1014)

Muhammed b. Abdullah el-Hâfız et-Tahmânî en-Nîsâbûrî, künyesi Ebu Abdullah'dır. Hocaları; Abdullah b. Muhammed, Muhammed b. Ali b. Ömer, Ebu'l-Abbas el-Asam, Ebu Cafer Muhammed b. Salih b. Hanî, Muhammed b. Abdullah es-Saffâr, Ebu Abdullah İbnu'l-Ehram, el-Hasan b. Ya'kub el-Buhârî'dir. Kendisinden; Dârekutnî, Ebu'l-Feth b. Ebi'l-Fevâris, Ebu'l-Ala' el-Vâsitî, Ebu Zerr el-Herevî, Ebu Ya'la el-Halîlî, Ebu Bekir el-Beyhakî, Ebu'l-Kasım el-Kuşeyrî gibi muhaddisler rivayette bulunmuşlardır. Şia taraftarı olduğu zikredilmektedir. *el-Müstedrek, Marifetu Ulumi'l-Hadis* ve birçok eserin müellifidir. On üçüncü tabakadan imam, hâfız, nâkîd, allâme, şeyhu'l-muhaddisîn bir râvî olduğu söylenmiştir.¹⁴⁶

2.2.2.4. Rivayetlerin Sened Yönünden Değerlendirilmesi

Hadisler, muttasıl senetlerle Hz. Peygamber'e ulaşan merfu rivayetlerdir. Hz. Peygamber'den sonra iki tabakada birer râvî tarafından rivayet edildiği için rivayetler ferttir. Senetlerde ortak râvî olan Ebû Zübeyr'in tedlisi olduğu söylenmiştir.

Ahmed b. Hanbel'in senedinde yer alan Leys için "muzdarib (hadislerinde dengesizlik vardır), ihtilâti çoktur, zayıf" denilmesi sebebiyle zayıf kabul edilmiştir.

Tirmizi'nin senedinde yer alan Leys için "muzdarib (hadislerinde dengesizlik vardır), ihtilâti çoktur, zayıf" denilmiştir. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

İbn Şeybe'nin senedinde bulunan Ebû Muâviye "sika, tedlisi çok, mürcie, leyse bi'l-kaviy" (kuvvetli değildir) denilerek cerh edilmiştir. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

Nesâî'nin senedinde bulunan El-Hasen b. Sâlih teşeyyü ile itham edilmiştir.

Taberânî'nin senedinde yer alan Abdü'l-Hamîd b. Ca'fer için "kadercilikle itham edilmiştir, vehmi de olabilir" demişlerdir. Duâfâ kitaplarında adı geçmektedir. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

Taberânî'nin diğer senedinde yer alan Muhammed b. Süleymân bnt. Matar için "münkeru'l-hadis (hadisi münkerdir), hadis çalıyor, ihticac etmek caiz değil, zayıf" demişlerdir. Muhammed b. Ebû Harmele el-Kalzûmî ise meçhuldür. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

Beyhakî'nin senedinde yer alan El-Hasen b. Muhammed b. İshâk hakkında sadece Zehebî'den "sika" olduğu yönünde bir bilgiye rastlayabildik. Ebu'l-Hasen Alî b. Muhammed hakkında ise bilgi bulamadık.

Nesâî'nin diğer senedinde bulunan Şebâbe için "sadûk, hadisi yazılır, ihticac edilmez" denilmiştir. Ayrıca Duafâ kitaplarında zikredilmektedir. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

¹⁴⁶ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, VII, 394, 13143; Zehebî, *Siyer*, XVII, 162, 100; a.mlf. , *Mizan*, IV, 170, 7360; a.mlf., *Tezkiretü'l-Huffâz*, III, 1039, 962.

Nesâî'nin üçüncü senesinde bulunan El-Hasen için sadece Ebû Zür'a "onu tanıdım fakat ondan bir şey yazmadım" demiştir. Râvî hakkında başka bilgiye ulaşılamamıştır.

Beyhakî'nin senesinde yer alan el-Hâris Ebû Üsâme'nin "zayıf" denilmiştir. Ca'fer b. Muhammed hakkında ise bilgiye ulaşılamamıştır. Bu sebeple rivayet zayıf kabul edilmiştir.

"Tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı" rivayetlerinin senet bakımından zayıf oldukları sonucuna varılmıştır.

2.2.2.5. Rivayetlerin Metin Yönünden Değerlendirilmesi

Hadislerin metinlerinde "Câbir (r.a.)'dan bildirildiğine göre", Câbir (r.a.) dedi", "Câbir (r.a.)'dan dediğini duydun mu?" gibi lafız farkları bulunmaktadır. Bu farklılıklar manada bir değişikliğe sebep olmamıştır.

2.2.3. "Kabir Azabından Korur" Rivayeti

2.2.3.1. Rivayetlerin metin ve tercümelere

1. Rivayet

حدثنا عبد الله بن أحمد بن حنبل و إبراهيم بن متويه قالوا : حدثني محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب ثنا يحيى بن عمرو بن مالك النكري عن أبيه عن أبي الجوزاء عن ابن عباس : قال : ضرب بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم خباء على قبر ولا يحسب أنه قبر فإذا هو إنسان يقرأ { تبارك الذي بيده الملك } حتى ختمها فأتى النبي صلى الله عليه و سلم فقال : يا رسول الله ضربت خبائي على قبر وأنا لا أحسب أنه قبر فإذا إنسان يقرأ تبارك حتى ختمها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : (هي المانعة هي المنجية تنجيه من عذاب القبر)¹⁴⁷

(Taberânî dedi ki) Bize Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve İbrâhîm b. Metteveyh şöyle dediler: Bana Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Şevârib'den, ona da Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî'den, ona da babası (Amr b. Mâlik)'den, ona da Ebu'l-Cevzâî'den, ona da İbn Abbâs (r.a.)'den rivâyete göre, Peygamber (s.a.v.)'in ashabından biri kabir olduğunu bilmediği bir kabrin üzerine çadırını kurmuştu. Birde ne görsün orası mülk sûresini sonuna kadar okuyan bir kimsenin kabri değil mi? Bunun üzerine o çadır kuran adam Peygamber'e (s.a.v.) gelerek; Ey Allah'ın Rasûlü! dedi, kabir olduğunu bilmediğim bir yere çadırını kurmuştum, ansızın oradan bir adam belirdi ve Mülk sûresini sonuna kadar okudu... Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): "Bu sûre engelleyici ve kurtarıcıdır okuyan kimseyi kabir azabından kurtarır." buyurdu.

2. Rivayet

حدثنا محمد بن عبد الملك بن أبي الشوارب حدثنا يحيى بن عمرو بن مالك النكري عن أبيه عن أبي الجوزاء عن ابن عباس قال : ضرب بعض أصحاب النبي صلى الله عليه و سلم خباء على قبر وهو لا يحسب أنه قبر فإذا فيه إنسان يقرأ سورة تبارك الذي بيده الملك حتى ختمها فأتى النبي صلى الله عليه و سلم فقال يا رسول الله إني ضربت خبائي على قبر وأنا لا أحسب أنه قبر فإذا فيه إنسان يقرأ سورة تبارك حتى ختمها فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم هي المانعة هي المنجية تنجيه من عذاب القبر

قال أبو عيسى هذا حديث حسن غريب من هذا الوجه¹⁴⁸

¹⁴⁷ Taberânî, *Mu'cemü'l-Kebîr*, XII, 174/ 12801.

¹⁴⁸ Tirmizî, *Fedâilu'l-Kur'ân*, 9.

(Tirmizî dedi ki) Bize Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Şevârib'den, ona da Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî'den, ona da babası (Amr b. Mâlik)'den, ona da Ebu'l-Cevzâî'den, ona da İbn Abbâs (r.a.)'den rivâyete göre, Peygamber (s.a.v.)'in ashâbından biri kabir olduğunu bilmediği bir kabrin üzerine çadırını kurmuştu. Birde ne görsün orası mülk süresini sonuna kadar okuyan bir kimsenin kabri değil mi? Bunun üzerine o çadır kuran adam Peygamber (s.a.v.)'e gelerek; Ey Allah'ın Rasûlü! dedi, kabir olduğunu bilmediğim bir yere çadırımı kurmuştum, ansızın oradan bir adam belirdi ve Mülk süresini sonuna kadar okudu... Bunun üzerine Rasûlullah (s.a.v.): "Bu sûre engelleyici ve kurtarıcıdır okuyan kimseyi kabir azabından kurtarır." buyurdu.

2.2.3.2. Sened Şeması

1. Hz. Muhammed → İbn Abbâs → Ebu'l-Cevzâî → Babası (Amr b. Mâlik) → Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî → Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Şevârib → Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve İbrâhîm b. Metteveyh → TABERÂNÎ

2. Hz. Muhammed → İbn Abbâs → Ebu'l-Cevzâî → Babası (Amr b. Mâlik) → Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî → Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Şevârib → TİRMİZÎ

2.2.3.3. Râvîlerin değerlendirilmesi

İbn Abbâs (ö. 68/687-88)

Ebü'l-Abbâs Abdullah b. el-Abbâs b. Abdilmuttalib el-Kureşî, Hz. Peygamber'in amcasının oğlu, tefsir ve fıkıh ilimlerinde otorite kabul edilen ve çok hadis rivayet edenler arasında yer alan sahâbî, İbn Abbas diye de meşhur olmuştur. Çok hadis rivayet eden sahâbîlerden (müksirûn) biri olarak naklettiği 1660 hadisin bir kısmını bizzat Peygamber'den duymuş, çoğunu ise Hz. Ömer, Ali, Muâz, babası Abbas, Abdurrahman b. Avf, Ebû Süfyân, Ebû Zer, Übey b. Kâ'b, Zeyd b. Sâbit ve diğer sahâbîlerden öğrenmiştir. Muteber hadis âlimleri onun rivayet ettiği hadislere önem vermişlerdir. 75 hadisini Buhârî ve Müslim müştereken, 120 hadisini yalnız Buhârî, 9 hadisini de yalnızca Müslim tahrir etmiştir. Ayrıca hadislerinin büyük bir bölümü Müsned'de (I, 214-374, V, 116-122) yer almıştır. Kendisinden de 197 kişi hadis nakletmiştir. İbn Abbas'ın talebeleri arasında İkrime, Mücâhid, Atâ, Saîd b. Cübeyr, Tâvûs, Saîd b. Müseyyeb gibi birçok büyük fakih bulunmaktadır.¹⁴⁹

Ebu'l-Cevza (ö. 83)

Evs b. Abdullah b. Hâlid er-Rabaî, Ebu'l-Cevza künyesiyle tanınmaktadır. Hz. Âişe, Ebû Hüreyre, Abdullah b. Abbâs'dan rivayet etmiştir. Kendisinden Bedîl b. Meysere ve Amr b. Mâlik rivayet etmiştir. Buhârî "isnadında nazar vardır, hakkında ihtilaf ediliyor",¹⁵⁰ Ebû Zür'a ve Ebû Hâtim "sika",¹⁵¹ İbn Hacer "sika, mürselleri çoktur"¹⁵² demişlerdir.

¹⁴⁹ Zehebî, *Tezkiretü'l-Huffâz*, 1375-77/1955-58, I, 40; İbn Hacer, *el-İsâbe*, Kahire 1328, II, 330-334; a.mlf. , *Tehzîbü't-Tehzîb*, V, 276-279.

¹⁵⁰ Buhârî, *et-Tarîhu'l-Kebîr*, II, 304/1540.

¹⁵¹ Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl*, III, 392/580; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*, II, 304/1133.

¹⁵² İbn Hacer, *Takrîb*, s.55/577.

Babası (Amr b. Mâlik) (ö. 129)

Amr b. Mâlik en-Nükrî, künyesi Ebû Yahyâ'dır. Ebu'l-Cevza ve babası Mâlik'ten rivayet almıştır. Hammâd b. Zeyd, Nûh b. Kays, Mahled b. El-Hüseyn gibi kimseler ondan rivayet etmişlerdir.¹⁵³ İbn Hacer "sadûk, vehimleri vardır"¹⁵⁴ demiştir.

Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî (ö. ?)

Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî el-Basrî, sadece babasından rivayet almıştır. Tirmizî bir hadisini rivayet etmiştir. Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a, Ebû Dâvûd, Nesâî "zayıf" demişlerdir.¹⁵⁵ Nesâî, Akîlî ve Dârekutnî Duâfa kitaplarına almışlardır.¹⁵⁶ İbn Hacer "zayıf, Hammâd b. Yezîd onu yalancılıkla suçlamıştır.¹⁵⁷ Sika kimselere muhalefetlerinden dolayı o ve babasına şüphe ile bakılmış ve zayıf kabul edilmişlerdir.¹⁵⁸

Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Şevârib (ö. 244)

Muhammed b. Abdü'l-Melik b. Ebû Osmân, künyesi Ebû Şevârib'tir. Ebû Avâne, Abdülaziz b. El-Muhtar, Abdülvâhid b. Ziyâd'dan rivayet etmiştir. Ondanda Tirmizî, Nesâî, İbn Mâce, Ebu Dâvûd rivayet etmiştir.¹⁵⁹ İbn Hacer "sadûk",¹⁶⁰ Ahmed b. Hanbel "onun hakkında bana ancak hayır ulaştı", Salih b. Muhammed "şeyhun, celilun, sadûk", Nesâî "la be'se bih"¹⁶¹ demiştir.

Abdullah b. Ahmed b. Hanbel(ö. 290/903)

Daha önce kendisi hakkında bilgi verilmiştir.

2.2.3.4. Rivayetlerin Sened yönünden değerlendirilmesi

Taberânî ve Tirmizî'nin senedinde yer alan Ebu'l-Cevzâ için "hakkında ihtilaf ediliyor, mürselleri çoktur" denilmiştir. Amr b. Mâlik için "vehimleri vardır"; Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî "zayıf" denilmiştir. Bu sebeple rivayetler zayıf kabul edilmiştir.

2.2.3.5. Rivayetlerin Metin yönünden değerlendirilmesi

Rivayetlerde lafız farkı bulunmamaktadır. Elbânî, Tirmizî'de yer alan rivayet için zayıftır, sadece هي المانعة "o mâniadır" sözü sahihtir" demiştir.

¹⁵³ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, II, 211-213/4441; İbnEbîHâtim, *el-Cerhve't-Ta'dil*, VI, 259/1427; İbn Hibbân, *es-Sikât*, VII, 228.

¹⁵⁴ İbnHacer, *Takrîb*, s.363/5104.

¹⁵⁵ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXXI, 477/892; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dil*; IX, 176/732.

¹⁵⁶ Bkz. Nesâî, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, Thk: kemâl Yusuf el-Hût, Beyrût: Müessesetü'l-Kütübü'l-Sekafiyye 1985, 250/660; Dârekutnî, *ebu'l-Hasen Ali b. Ömer, ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, Thk: Abdullâh b. Addü'l-Kâdir, Riyâd: Mektebetü'l-Meârif 1984,395/ 583; el-A'kilî, *ed-Duâfâ*, IV, 1529/2050.

¹⁵⁷ İbnHacer, *Takrîb*, s. 524/7614.

¹⁵⁸ İbn Hibbân, *Kitâbu'l-Mecrûhîn*, II, 465/1196.

¹⁵⁹ İbn Hibbân, *es-Sikât*, IX, 102.

¹⁶⁰ İbn Hacer, *Takrîb*, s.428/6098.

¹⁶¹ Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl*, XXVI, 20/5424;Ebî Hâtim, *el-Cerhve't-Ta'dil*; VIII, 5/18.

3. SONUÇ

Tefsir ilminin konusu gibi görünen Mülk sûresiyle ilgili bu konuyu tercih etmemizin ana nedeni, toplumda Mülk sûresine gösterilen ilgidir.

Çocuk dünyaya geldiğinde, ona isim verileceği zaman, sünnet merasimlerinde, nişanlarda, düğünlerde, hacı uğurlama ve karşılama programlarında, mevlid merasimlerinde, ölünün arkasından, kısaca her türlü dini içerikli toplantıda Yasin Sûresi ile beraber okunması adet haline gelmiştir. Toplumumuzda Mülk Sûresinin okunmasının bu kadar yaygın oluşu hiç şüphesiz dinî kaynaklarda bu sûreyle alakalı zikredilen rivayetlere dayanmaktadır.

Bütün bu sûre boyunca işlenen temel fikir, insanın, dünyevî/fizikî şartlarla sınırlı olan bilgisi ile evrenin bilinmezliklerini kavrayamayacağı ve bu nedenle, ilahî vahyin rehberliğine zorunlu olarak muhtaç olduğudur.

Bu sûre, kâinatta mevcut olan mülk ve varlıkların Allaha ait olduğunu beyan ederek başlamıştır. Mekki sûrelerin özelliğini taşıyan bu sûre-i celilede, insanların, sağlam bir inanca sahip olmaları için kâinat düzenine bakmaları, gökleri temaşa etmeleri tavsiye edilmiş ve bu bakışta insanın acz ve mağlubiyete uğrayacağı beyan edilmiştir.

Rablerini inkâr edenlerin cehennem azabına uğratılacakları haber verilmiş ve bu cehennem azabının da şiddetli olacağı ifade edilmiştir. Rablerine iman edenler için de büyük bir mükâfaatın bulunduğu müjdelenmiştir. Allah Teâlâ'nın, cereyan eden bütün hadisattan haberdar olduğu zikredilmiştir.

Âhirette azabı görünce inkârcıların yüzlerinin simsiyah kesileceği ve bu dünyadayken âhireti ve hesabi yalanlayanların tâbi olacakları azabın kendilerine gösterilerek "İşte hakkında ısrarla iddiada bulunduğunuz azap budur." deneceği ifade buyurulmuştur.

Sûre-i celile, Allah Teâlâ'nın biz kullarına vermiş olduğu nimetlerin en büyüklerinden biri olan, hatta maddi hayatımızın devamı için çok önemli bir madde olan suyun, nimet olarak büyüklüğüne işaret eden şu âyet-i kerime ile sona ermiştir: "De ki: "Söyleyin bana, suyunuz yerin dibine çekilse size kim bir akarsu getirebilir?"¹⁶²

Bu çalışmamızda Mülk sûresiyle ilgili olduğunu tesbit ettiğimiz hadisleri incelemeye tabi tuttuk. Şüphesiz sûreyle ilişkilendirilen hadisler sadece bunlar değildi. İncelediğimiz hadislere genel olarak baktığımızda hüküm açısından şöyle bir tablo karşımıza çıkmaktadır:

"Kurân-ı Kerim'de Otuz Ayetlik Bir Sûre Vardır" rivayeti, altı varyantı ile tespit edilmiştir. Hadislerin metinlerinde mana ile rivayetten kaynaklanan lafız farkları bulunmakla beraber, bunlar manayı değiştirmemektedir. Hadisler, muttasıl senetlerle Hz. Peygamber'e ulaşan merfu rivayetlerdir. Hz. Peygamber'den sonra dört tabakada

¹⁶² Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Hisar Yayınevi: 8/363.

birer râvî tarafından rivayet edildiği için ferttir. Rivayetlerinin senetlerinde bulunan illetler sebebiyle ikisinin hasen, diğerlerinin ise zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

“Tebarakellezi bi yedihi'l-mülk okumadan uyumazdı” rivayeti on iki varyantı ile tespit edilmiştir. Hadisler, muttasıl senetlerle Hz. Peygamber'e ulaşan merfu rivayetlerdir. Hz. Peygamber'den sonra iki tabakada birer râvî tarafından rivayet edildiği için rivayetler ferttir. Senetlerde ortak râvî olan Ebû Zübeyr'in tedlisi olduğu söylenmiştir. Diğer ravilerden de tenkit edilenler olduğu için rivayetlerin, senet bakımından zayıf oldukları sonucuna varılmıştır.

Kabir Azabından Korur” rivayeti, iki varyantı ile tespit edilebilmiştir. Taberânî ve Tirmizî'nin senedinde yer alan Ebu'l-Cevzâî için “hakkında ihtilaf ediliyor, mürselleri çoktur” denilmiştir. Amr b. Mâlik için “vehimleri vardır”; Yahyâ b. Amr b. Mâlik en-Nükrî “zayıf” denilmiştir. Bu sebeple rivayetler zayıf kabul edilmiştir.

Bu çalışmada, hadis kitaplarında Mülk Sûre'sinin faziletine dair rivayetlerin yer alıyor olması ile her türlü dini içerikli toplantılarda Mülk Sûresi'nin okunması arasındaki bağlantı ortaya konulmuştur. Rivayetler senet yönünden incelendiğinde zayıf olmalarına rağmen, toplumsal hayatta kendilerine çok sağlam bir yer edinmiş durumdadırlar.

KAYNAKÇA

- Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul, 2013.
- el-A'kîlî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Amr b. Mûsâ b. Hammâd, *ed-Duâfâ*, Thk: Hamdî b. Abdülmecîd es-Selefi, Dâru's-Samîğî, Riyâd, 1998.
- Beyhakî, Ebubekir Ahmed b. el-Hüseyn, *el-Câmî` li Şuabi'l-İmân*, Thk: Abdulali Abdulhamid el-Hâmîd, Mektebetü'r-Rüşd, 1. Baskı, Riyad, 2003.
- Buhârî, Ebû Abdullâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu`fî el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, Beytu'l-Efkâr, Riyâd, 1998.
- _____, *et-Târihu'l-Kebîr*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 2008.
- Cerrahoğlu, İsmail, *Tefsir Usûlü*, 8. Baskı, Ankara, 1991.
- Dârekutnî, ebu'l-Hasen Ali b. Ömer, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, Thk: Abdullâh b. Addü'l-Kâdir, Mektebetü'l-Meârif, Riyâd, 1984.
- Ebû Dâvûd, Süleymân bin Eşâsî el-Ezdî es-Sicistânî, *Kitabü'-Sünen*, Thk: Muhammed Avvâme, Müessesetü'r-Rayyân, Beyrût, 2004.
- Ebû Hâtîm er-Râzî, İbn Ebî Hâtîm Muhammed b. İdrîs et-Temîmi el-Hanzalî, *El-Cerh ve't- Ta'dil*, Thk: Mustafa Abdülkâdir Atâ, Dâru'l-Kütübü'l- İlmiyye, Beyrût, 2010.
- Ebû Şeybe, İbn Ebi Şeybe, Ebubekir Abdullah b. Muhammed b. Ebi Şeybe el-Absî el-Kûfî, *el-Musannef li'bni Ebi Şeybe*, Thk: Muhammed Avvame, Daru Kurtuba, 1. Baskı, Beyrut, 2006.
- Hâkim, Muhammed b. Abdullâh Ebû Abdullâh el-Hâkim en- Nisâbûrî, *Müstedrek ala's-Sahîhayn*, Thk: Mustafâ Abdülkâdir A'tâ, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1990.

- Iclî, Ahmed b. Abdillâh, *Ma'rifetü's-Sikât*, Thk: Abdü'l-Âlîm el-Bustî, Mektebetü'd-Dâr, Medine, 1985.
- İbnü'l-Cevzî, Cemaluddîn Ebu'l-Ferc Abdurrahmân Alî b. Muhammed, *Kitâbu'd-Duâfâi ve'l-Metrûkîn*, Thk: Ebu'l-Fedâ, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1986.
- İbn Hacer, Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed bin Alî bin Muhammed, *el-İsâbe fî Temyîzi's-Sahâbe*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrût, 1853.
- _____, *Takrîbü't-Tehzîb*, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut, 1999.
- _____, *Tehzibu't-Tehzib fî Ricâli'l-Hadis*, Thk: Adil Ahmed Abdulmevcud, Ali Muhammed Muavvaz, I-VII, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut, 2004.
- İbn Hibbân, Ebu Hâtîm Muhammed b. Hibbân b. Ahmed el-Büstî, *Sahîhu İbn Hibbân*, Thk: Halil b. Me'mun Şihâ, Dâru'l-Ma'rife, 1. Baskı, Beyrut, 2004.
- _____, *Kitâbü's-Sikât*, Müessesetü Kütübü's-Sekafiyye, Hindistan, tarih yok.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd Mâce el-Kazvîni, *Sünen-ü İbn Mâce*, Mektebetü'l-Maârif, Riyâd, tarih yok.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fadl Muhammed bin Mükerrrem bin Alî el-Ensârî, *Lisânü'l-Arab*, Dâru Sader, Beyrût, 1963.
- Karaman, Hayrettin, Çağrı, Mustafa, Dönmez, İbrahim Kâfi, Gümüş, Sabrettin, *Kur'an Yolu*, İşleri Diyanet Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2007.
- Mizzî, Ahmed bin Abdullah bin Salih, *Tehzîbü'l-Kemâl*, Müessesetü'l-Risâle, Beyrût, 2010.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb Ahmed b. Şuayb b. Ali b. Sinan Ebu Abdurrahman, *es-Sünenü'l-Kübra*, Thk: Hasan Abdulmun'im Şelebi, Müessesetü'r-Risale, 1. Baskı, Beyrut, 2001.
- _____, *Amelü'l-Yevm ve'l-Leyl*, Thk: Fâruk Hamâde, Müessesetü'l-Risâle, Beyrût, tarih yok.
- _____, *ed-Duâfâ ve'l-Metrûkîn*, Thk: kemâl Yusuf el-Hût, Müessesetü'l-Kütübü'l-Sekafiyye Beyrût, 1985.
- Nevevî, Ebu Zekerriyya Yahya b. Şeref b. Muri, *Riyazu's-Salihîn Peygamberimizden Hayat Ölçüleri*, Terc: Heyet, (M. Yaşar Kandemir, İsmail Lütfi Çakan, Raşit Küçük) Erkam Yayınları, İstanbul, 2010.
- Nîsâbü'rî, Ebû Abdillâh el-Hâkim, *Müstedrek ala's-Sahihayn*, Thk: Yûsûf Abdu'r-Rahmân el-Meraşelî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrût, tarih yok.
- Taberânî, *Mu'cemü'l-Evsât*, Thk: Ebu Muâz Târik b. `Avdullah b. Muhammed, Ebu'l-Fadl Ebdulmuhsin b. İbrahim el-Hüseynî, Daru'l-Harameyn, Kahire, 1995.
- _____, *Mu'cemü'l-Kebîr*, Thk: Hamdi Abdulmecid es-Selefi, Mektebe İbn Teymiyye, 2. Baskı, Kahire, 1983.
- _____, *el-Mu'cemu's-Sağîr*, Daru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut, 1983.
- Tirmizî, Muhammed b. İsâ, *Câmiu'l-Kebîr*, Thk: Beşşâr Avvâme, Dâru'l-Ğarabi'l-İslâmî, Beyrût, 1996.
- Yıldırım, Celal, *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu Yayınları, İstanbul, 1986.
- Yıldırım, Suat, *Ana Hatlarıyla Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş*, Ensar Neşriyat, İstanbul, 1993.

Zehebî, Şemseddin Muhammed b. Ahmed b. Osman, *Tezkiretü'l-Huffâz*, Mektebü'l-Harami'l-Mekkî, Mekke, h.1377.

_____, *Siyer-i A`lami'n-Nübelâ*, Thk: Şuayb el-Arnâvûd, Müessesetü'r-Risâle, 1. Baskı, Beyrût, 1985.

_____, *Mîzanu'l-İ`tidal f. Nakdi'r- Rical*, Thk: Muhammed Rıdvan Arksûsî, Ammâr Rihâvî, Ğıyâs el-Hâc Ahmed, Fâdî el-Mağribî, Muhammed Berekât, I-V, Daru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 1. Baskı, Dımeşk, 2009.